

Epistemologická východiska penitenciární vědy

Darina Jeřábková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Darina JEŘÁBKOVÁ**
Osobní číslo: **H118109**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Epistemologická východiska penitenciární vědy**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na filozofická východiska, zejména etická a axiologická;
- na historická východiska dle časové linie, osobnosti světové a české penitenciaristiky;
- na penitenciaristiku v historických etapách z pohledu humanismu, práva, spravedlnosti, pravdy.

Součástí práce bude kvantitativní výzkum zaměřený na zjištění hodnotového systému osob ve VTOS.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Foucault, M. Dohlížet a trestat. Praha: Dauphin, 2000.

Jůzl, M. Penitenciaristika a penologie. Brno: IMS Brno, 2012.

Sochůrek, J. Kapitoly z penologie. I. díl: Úvod do teorie trestu a trestání. Liberec: TU, 2007.

Uhlík, J. Historie věznění a vězeňství v Čechách. Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2006.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

DAPINA VEŘÁBKOVÁ

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 5 - -03- 2014

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem bakalářská práce je problematika lidského poznání ve vztahu k věznění a vězeňství až k současné penitenciární vědě. Vývoj problematiky vězeňství je rozdělen do dvou částí. První část je věnována teoretickým východiskům a vzniku penitenciárního systému z historického pohledu. Druhá část popisuje současnou filozofii trestu, přístupy uplatňované v praxi dnešního vězeňství, které z těchto historických pramenů poznání čerpají a vychází z nich. V praktické části je proveden drobný průzkum zaměřený na hodnotovou orientaci osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Klíčová slova: epistemologie, penitenciaristika, penologie, etika, axiologie, hodnota.

ABSTRACT

The Bachelor's thesis theme concentrates on the human cognition in relation to the prison service and the present penitentiary science. The issue is divided to two parts. The first part is dedicated to the theoretical solutions and foundation of the penitentiary system from the historical point of view. The second part describes present philosophy of punishment, approaches used in the present day's practice that are inspired by the historical sources and originate from them. There is a brief poll concerning the value orientation of people serving prison sentences presented in the practical part of the work.

Keywords: epistemology, penitentiary science, penology, ethics, axiology, value.

Za vedení práce a poskytnuté konzultace bych ráda poděkovala doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	11
1.1 Základní pojmy a definice.....	11
1.2 Východiska filozofická	14
1.3 Východiska historická	21
1.4 Východiska ostatní	28
2. VZNIK PENITENCIÁRNÍHO SYSTÉMU	34
2.1 Světové teorie.....	34
2.2 Osobnosti světové	35
2.3 Národní teorie.....	35
2.4 Osobnosti národní	36
3 SOUČASNÁFILOZOFIE TRESTU	38
3.1 Izolace od společnosti	40
3.2 Zamezení páčání trestné činnosti	41
3.3 Zacházení vs. resocializace	43
3.4 Koncepce – vězení jako sociální péče.....	44
II PRAKTICKÁ ČÁST	47
4 SOCIOLOGICKÉ VÝZKUMY	48
4.1 Cíl výzkumu	51
4.2 Stanovení hlavního výzkumného projektu.....	51
4.3 Popis zkoumaného vzorku	51
4.4 Interpretace výsledků výzkumu	51
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57

ÚVOD

Teorii lidského poznání se zabývá několik speciálních věd, nejvíce psychologie, filozofie, sociologie. Příčinu poznání však nelze popsat empiricky, poznání či zkušenost není přístupná zkušenosti. Poznání je předpokladem poznání. Epistemologie, gnoseologie, noetika je filozofická disciplína, která se zabývá zkoumáním lidského poznání, jeho vznikem, procesem a předmětem, je teorií poznání. Poznání nám přináší znalost.

Člověk je svým založením tvor společenský a touží po soužití, vytváří rodiny, osady, obce, stát. Vina a trest byly, jsou a zřejmě i budou spjaté s lidským životem. Dnes je nejvyšším trestem trest odnětí svobody. Svoboda ve společnosti je možná jen v rámci práva. Platón vyslovil názor, že dobrý stát musí být uměřený a především spravedlivý, spravedlnost je nejdůležitější cnost. Spravedlivý a dobrý stát vznikne výchovou občanů. Výchova jako péče o duši a pěstování ctností. „*Etické a morální je to, co je vhodné, správné a účelné k správnému fungování organismu – státu.*“¹

Vězeňství je institucionalizovaná činnost státu v rámci trestního práva se zaměřením na zadržování pachatelů trestné činnosti, jejich izolaci od společnosti spojenou s nápravou. Má i své negativa jako např. přísná kázeň potlačující individualitu vyvolává deformaci osobnosti, vytváření subkultury jako obranné reakce, nebo úplné podřízení jedince hodnotovému a normativnímu systému.² Posledně jmenovaný jev lze však naopak cílevědomě a systematicky využívat v závislosti na sociální funkci vězeňství. A. I. Bláha charakterizoval sociální práci jako nápravnou činnost, jejímž cílem je zabránění sociálního zla, nebo odstranění existujícího zla posilováním sociálních pozitiv. Tato činnost povede k odstranění nedostatků (represe) ale i předcházení vzniku těchto nedostatků (prevence). Mravnost jako služba pravdě, lásce a spravedlnosti.³

K úpravě mezilidských vztahů přispívá vězeňství svou korektivní a preventivní funkcí zaměřenou na nápravu, založenou na aktivním přístupu vězně ke spáchanému trestnému činu a na jeho projevované snaze o napravení.

---

¹ DOROTÍKOVÁ, S. a kol. *Naše dědictví k evropským myšlenkovým tradicím*. Praha: UK, Pedagogická fakulta, 2000, s. 19. ISBN 80-7290-015-3.

² KÝR, A. *Historická penologie č. 1/2006*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

³ BLÁHA, A. I. *Ethika jako věda*. Praha: Altantis, 1991. ISBN 80-7108-023-3.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody mezi hlavními zásadami výkonu trestu ukládá: Pokud to doba výkonu trestu umožní, **podporovat takové postoje a dovednosti**, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést život v souladu se zákonem. Pojem penitenciární zacházení je odvozeno od slova penitent – v církevním pojetí kající, který se zpovídá. Na vězně se má působit tak, aby přijali svoji vinu a aby se u nich podporovalo vědomí, že se dopustili jednání nevhodného pro společnost. Proto cílené sociálně terapeutické působení na pachatele trestné činnosti se záměrem změny jeho postojů jako působení pedagogické funkce trestu se zaměřuje na rozvoj odsouzeného v oblasti individuální i sociální tím, že odsouzený získává nové postoje, znalosti a schopnosti.

Cíl práce

Vzhledem k tomu, že se hovoří o vytváření předpokladů k pozitivní změně odsouzeného k přijetí nových postojů a k jeho úspěšné reintegraci do společnosti po propuštění jsem si za cíl své práce stanovila zjistit, zda je tento zákonný prvek uplatňován v kontextu axiologických změn, jakým hodnotovým systémem disponují odsouzení ve VTOS, zda uvěznění vnímají trest odnětí svobody jako nejcitelnější újmu a na jakém stupni životních hodnot je umístěna hodnota Svoboda.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Penitenciariстика je věda specializovaná na nepodmíněný výkon trestu odnětí svobody z hlediska použitých metod, forem a prostředků nápravně výchovné činnosti podle stupně dosažené nápravy u jednotlivých kategorií odsouzených. Za minulého režimu nebyla rozvíjena jako v západních zemích. Kontinuita z doby našeho prvního reformátora vězeňství Františka Řezáče, byla přerušena, až začátkem 60 let minulého století přijetím nového zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 59/1965 Sb., s částečnou akceptací vydaného dokumentu OSN o standardních minimálních pravidlech pro zacházení s vězni, hovoříme o moderním přístupu k problematice vězeňství v ČR. Tento zákon, poznatky práva, psychologie, pedagogiky, vedlo odborníky těchto profesí k založení Penologického ústavu v Praze v roce 1967, pod vedením Doc. PhDr. Jiřího Čepeláka, CSc. Jednalo se o mezioborovou nauku o ukládání, výkonu a účinnosti soudních trestů.⁴ Penitenciariстика spolu s penologií jako multidisciplinární obory jsou závislé na rozvoji psychologie, sociologie, kriminologie.⁵ V dobách normalizace návrat k humanizaci a reformám v této oblasti opět stagnoval až do roku 1989. Teoretická východiska penitenciaristiky po revoluci v roce 1989 proto znovu navazují na humanizaci vězeňství, reorganizaci tehdejšího Sboru nápravné výchovy a přijetí evropských vězeňských pravidel. Rozvoji penologické vědy se věnuje Institut pro kriminologii a sociální prevenci, zřízený ministerstvem spravedlnosti. Výkonem trestu odnětí svobody se zabývá Vězeňská služba ČR, založená zákonem č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní ČR.

1.1 Základní pojmy a definice

Vina

Vina a trest patří k lidské společnosti, provinit se může každý člověk, trestáním se zabývá společnost. Typologie viny je popsána v díle Karla Jasperse - **kriminální vina** (aplikace zákonů, soudy), kdy důsledkem je trest, doznání, odpykání trestu a náhrada škody. **Politická vina** (instance moci a vůle vítězů), se zodpovědností za důsledky. **Morální vina** (instance svědomí, kde neplatí vnější poslušnost a výmluva na zákon), která vyžaduje pokání a obrodu, sebevyjasnění, vytrvání, smíření. **Metafyzická vina** (obrana před zlem

---

⁴ KÝR, A. *Historická penologie č. 1/2006*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

⁵ JÚZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. ISBN 978-80-87182-24-6.

a Bůh jako Instance) s nutností proměny mysli ve sféře víry, vyznání hříchů, lítost a pokání.⁶

Trest je újma, omezení, bolest nebo ztráta, jímž společnost, nebo oprávněná osoba vymáhá dodržování mravních, společenských a právních pravidel. Smyslem je náprava, odstrašení, ochrana společnosti, nebo obnovení narušeného řádu.⁷ Filozofií trestu je vymáhání a dodržování pravidel, norem určených v dané společnosti. Společnost trestem hodnotí, potvrzuje závažnost těchto přijatých norem a uznává trestaného jako příčetnou osobu zodpovědnou za své jednání.⁸ Univerzálním nástrojem pro trestání je vězení. Vězení jako místo výkonu trestu, izolace od společnosti a nápravy jedinců porušujících zákon.

Etika je teorií morálky, filozofickou praktickou disciplínou, která se zabývá zkoumáním relevantního jednání a jeho normami. Poznání a chtění, základní výkony ducha se spojují a vzájemně se ovlivňují. Hodnoty a principy, které usměřují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím svobodné vůle. Tato činnost je hodnocena z hlediska dobra a zla. Etika hledá společné a obecné základy, na kterých stojí morálka a morálku zdůvodňuje. Normativní etika se zabývá otázkami povinností a hodnot, její součástí je **deontologie**, nauka o povinnostech. Mravní autorita vychází z člověka. Podle Kanta je to rozum, který formuluje mravní zákony. Mravní zákon se projevuje také jako povinnost. Tato etika se soustředí na rozum a svobodu člověka, dnešní filozofové řeší otázku, co lidský rozum a svobodu zaměřuje. Etika odpovědnosti - člověku nestačí autonomie a svoboda, tyto hodnoty mají význam díky „druhým“. Ten druhý je víc než moje svoboda, toto poznání zavazuje.⁹ Tradiční etika opomíjí vztah k přírodě, budoucnosti.

Etické principy

Ministerstvo spravedlnosti ČR napomáhá prosazování a upevňování principů práva a spravedlnosti ve státě a společnosti a utváří její trestní politiku. Vědní disciplíny, které se podílejí na zkoumání příčin trestné činnosti, motivací chování pachatelů, psychických stavů včetně genetických dispozic, ale také sociálním prostředím ve kterém se pohybují,

---

⁶ JASPERS, K. *Otázka viny*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1455-1.

⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest>. [online]. [cit. 2013-10-10].

⁸ ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-25414-4.

⁹ STÖRIG, H. *Malé dějiny filozofie*. Kostelní Vydří: KN, 2000. ISBN 80-7192-500-2.

vytvářejí řadu vědeckých teorií, provádějí empirické výzkumy. Tyto poznatky se promítají do právních norem, právo nám určuje pravidla k potlačování kriminality.

Penologie

Je součástí právní vědy, která se zabývá výkonem trestu, jeho druhy, účinností, podmínkami výkonu. Věnuje se také alternativním trestům, prevenci a recidivě. Základy moderní penologie byly položeny italským filozofem a ekonomem Cesarem Beccariou (1738 – 1794). V díle O zločinech a trestech z roku 1764 odmítl kruté tresty a trest smrti, vychází z teorie společenské smlouvy a vysvětluje, že trest neznamená odplatu, má význam výchovný, odstrašující a ochranný. „*Není žádná svoboda tam, kde zákony umožňují, aby člověk za jakýchkoli okolností přestal být osobou a stal se věcí.*“¹⁰ Penologie zkoumá také sociálně psychologické procesy, jevy, vztahy a zákonitosti, které vznikají v důsledku aplikování trestu. Zabývá se psychosociální a fyzickou realitou pachatele, jeho zdravotním stavem, sociálním zázemím, věkem, vzděláním apod. Zkoumá také přístupy k výchovnému zacházení s vězňeny k dosažení efektivity účelu trestu.¹¹

Penitenciaristika

Je těžištěm penologie, vymezuje se na otázky související s výkonem trestu odnětí svobody, jeho účinností, vedlejšími účinky, zacházením s pachateli.¹² Stala se vědeckou disciplínou, čerpá z empirických poznatků o trestání a věznění v kontinuitě vývoje historických událostí. Postoje společnosti k zločinu a jeho pachatelům v současné podobě vychází z uplatňování humanity a principu spravedlnosti k odsouzeným. Penitenciaristika jako nauka o věznění využívá i další humanitní vědní obory s propojením právní nauky. Zabývá se zvyšováním účinnosti institutu výkonu trestu odnětí svobody, zabývá se také alternativními druhy trestů.¹³

Axiologie je nauka o hodnotách, pojem byl popsán německým filozofem Rudolfem Lotze (1817 – 1881) jako metoda k celkovému pochopení člověka, jeho výběru, hodnocení

---

¹⁰ http://cs.wikipedia.org/wiki/Cesare_Beccaria. [online]. [cit. 2013-10-10].

¹¹ KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie: studijní materiál pro SOŠ ochrany osob a majetku*. Karviná, 2011. Dostupné z: (<http://www.sosoomzlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>).

¹² MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. *Základy penologie*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

¹³ JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie. II. díl*. Brno: IMS, 2013. ISBN 978-80-87182-34-5.

a volbě.¹⁴ Hodnota individuálně určená s přihlédnutím k její objektivitě. Hodnoty jsou to, čím se člověk řídí při svém hodnocení, je to akt hodnocení který ovlivňuje život člověka, (který je ochoten pro ně něco obětovat), včetně společenského vývoje na Zemi.

Hodnota

Lidská, živá zkušenost sebou přináší hodnocení. Hodnoty jsou předmětem lidského chtění a vytvářejí mezilidské závazky. Hodnoty vystihuje jejich stupňování. Lidská kultura vytvořila z tohoto stupňování systém hodnotové hierarchie. Na dolní pozici lidé umístili hédonistické hodnoty libosti, dále jsou to hodnoty vitálně-utilitární (udržení života, zdraví). Dalšími hodnotami ve smyslu psychosociálním jsou hodnoty, které nejvíce podléhají změnám, jako spravedlnost, čest, prestiž aj. Nad tyto hodnoty lidé postavili pravdu, krásu a dobro. K této tradiční trojici se připojila Svoboda. Naše kultura vznikla z křesťanství s odkazem antiky, které nejvýše stavělo hodnotu svatosti. Dnes je pro mnohé toto postavení nahrazeno hodnotou smyslu. Hodnoty jsou atributem morálky, dávají smysl naší existenci.¹⁵

Svoboda jako možnost a schopnost volby, rozhodování a jednání podle vlastní vůle se současnou odpovědností. Člověk rozhoduje sám o sobě ze sebe sama. „Člověk je odsouzen ke svobodě“ (Jean-Paul Sartre). Pro člověka má zásadní význam.

1.2 Východiska filozofická

Myšlenkové struktury různých historických období jsou různé a různé jsou i systémy morálek. Etické hodnoty souvisejí s právními zásadami. Principy práva a spravedlnosti ve společnosti, státu, morálně etické aspekty života člověka v demokracii jsou podmínkou spokojeného života. Společnost porušování pravidel trestá, snaží se jim vyhnout, nebo eliminovat, musí se také všemi příčinami porušování pravidel zabývat a předcházet jim. Pochopení procesu historického vývoje trestání a vzniku vězeňství je spojen s vývojem obecných dějin lidstva, ze kterých je možno získat poznatky o způsobech trestání. Ty byly ovlivňovány vývojem soudnictví, práva až k vrcholu znalosti a to k pojetí práv lidských, které byly startem k humanizaci a odklonění od trestů nelidských. Filozofické myšlení se vrací k již jednou formulovaným otázkám a pro jejich zodpovězení hledá stále nové

---

¹⁴ MACHALOVÁ, T., RÁZKOVÁ, R. *Vybrané texty z dějin právní filozofie*. Brno: Masarykova univerzita, PF, 2000. ISBN 80-210-2401-1.

¹⁵ TONDL, L. *Hodnocení a hodnoty*. Praha: Filosofie, 1999. ISBN 80-7007-131-1.

cesty. Hlavním tématem těchto otázek je člověk a jeho okolí. Způsob života člověka se vyznačuje tím, že člověk se nejenom přizpůsobuje podmínkám svého života, ale také se je usiluje změnit podle svých představ. Obě tyto složky tvoří podstatu lidského jednání. Smyslem poznání je pravdivá výpověď. Filozofická antropologie navazuje na základy položené Immanuelem Kantem, který zformuloval ústřední otázky: „*Co mohu poznat?*“; „*Podle čeho mám jednat?*“; „*V co mohu doufat?*“; „*Co je člověk?*“ Odpovědi na otázky podává metafyzika, etika, náboženství a antropologie.¹⁶ Vycházíme z poznatků genetické epistemologie Jeana Piageta k pravidlům logiky, od morálních stupňů Lawrence Kohlberga k pravidlům morálky a výchově ke spravedlnosti.¹⁷

Evropské myšlení charakterizují tři velké postoje, řecký (kosmos), křesťanský (osobní střed a zkušenost transcendence a vztah k osobnímu Bohu) a osvícenský (posun míry na „lidské“ – autonomie, kategorický imperativ, povinnost).

Antika

Sókratés (469-399) ve svém myšlení obrací otázky od hledání jednoty světa (kosmu) k člověku. Tato změna otevřela prostor pro mnoho dalších otázek, které souvisí s lidským jednáním a etikou, mravem, politikou. Etika v této době se zabývala otázkami, co je dobré a co špatné a také způsobem lidského života. Sókratés hovoří o svědomí, poznání je ctnost, neřest je důsledkem neznalosti.

Platón (427-347) vytvořil originální filozofickou soustavu, odpovědi o povaze a původu světa našel v lidské společnosti a jejím uspořádání. V Nauce o idejích je uvažování posunuto do abstraktně teoretické roviny. Vězením je náš běžný způsob života. Pouhý stín je naše okolí jak nám je ukazují smysly. Lidské poznání je omezené, výsledkem je určité a ověřené vědění. Smyslové, rozumové a zkušenostní. Člověk má tři stránky, žádostivost, vůli a rozum. Rozum se zabývá věčnými hodnotami, žádostivost dočasnými, proto má mít rozum přednost. Platónovo učení se stalo ideologií pro celý středověk, na jeho pojetí státu je založena organizace katolické církve.¹⁸

Aristotelés (384-322) se zabýval empirickým a teoretickým zkoumáním sociálně politických jevů. Byl zastáncem teorie středu, špatné jsou pouze extrémny, mezi kterými

---

¹⁶ DOROTÍKOVÁ, S. a kol. *Naše dědictví k evropským myšlenkovým tradicím*. Praha: UK, Pedagogická fakulta, 2000, s. 44. ISBN 80-7290-015-3.

¹⁷ HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál, s.r.o., 1997. ISBN 80-7178-154-1.

¹⁸ RÁDL, E. *Dějiny filosofie I*. Praha: Votobia, 1998. ISBN 80-7220-063-1.

se nachází harmonie. Etika znamenala nejen vědět, co je dobré a co špatné, ale také podle toho žít. Ke štěstí nás dovede náš rozum. Smyslem trestu je náprava trestaných a smyslem msty je zadostiučinění, špatný člověk se dá zkrotit pouze bolestí.¹⁹

Stoikové (okolo 300 př. n. l. – 529 n. l.) se zabývali otázkou hodnoty svobody, a cestu ke svobodě hledali v životě v souladu s přírodou. Vliv stoicismu ovlivnil učence křesťanství, renesanční i novověké myslitele, byl začátkem individuální etiky. Dobro je považováno za život ve ctnosti. Ctnost jako jediné dobro, ctnostný život je založen na rozumnosti, uměřenosti, spravedlnosti a statečnosti. „*Nemělo by se trestat jen proto, že byl čin spáchán, ale proto, aby už páchán nebyl – Seneca.*“²⁰

Rozklad antiky (4 stol. př. n. l.)

V době Alexandra Velikého myšlenkový svět splýval se světem orientálním a římským. Staré státy se rozpadaly politicky i kulturně, lid se promíchal, promíchali se kultury západní a východní. Po rozdělení císařství na západní (latina) a východní (řečtina), se východní kultura stala směsí západních a orientálních názorů na život, byla nakloněna mystice a formalismu (pravoslaví). Západ pokračoval v myšlení římském, politickém, konstruktivním, kritičtější, stal se základem katolictví a středověké kultury. Kulturní událostí na počátku naší éry bylo, že do kulturního proudu antiky (světa řeckého a latinského) vniklo evangelium, které vzniklo z kultury židovské. Z tohoto spojení vznikla doba křesťanská, která trvala celý středověk.

Křesťanství přineslo poprvé organizaci církve s ústavou, členy s představenstvem a nový sociální život, do té doby neznámý.²¹

Aurelius Augustinus (354-430) myslitel z oblasti raného křesťanství, tvůrce první křesťanské dogmatiky, teolog, biskup a učitel církve se zabýval úvahami, že dějiny lidstva jsou dějinami boje dvou systémů, obce boží a obce světské. Božím plánem je pozvednout člověka k bohu. Místo, kde jsou lidé pravými občany, je říše nebeská. Na konci světa se každému dostane zasloužené odplaty.²²

---

¹⁹ JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie II*. Brno: IMS, 2013. ISBN 978-80-87182-24-6.

²⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Stoicismus>. [online]. [cit. 2013-10-10].

²¹ RÁDL, E. *Dějiny filosofie I*. Praha: Votobia, 1998. ISBN 80-7220-063-1.

²² JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. ISBN 978-80-87182-24-6.

Tomáš Akvinský (1225-1274) navázal na učení Augustinovo, rozvinul etiku na základě přirozeného zákona, vycházel z křesťanské tradice a etiku podložil racionálními základy. Přirozený zákon vychází z empirického pozorování a logických dedukcí. Rozum člověk dostal od Boha a ten je východiskem morálky. Byl znalec Aristotelova díla a věnoval se teologické interpretaci jeho učení. Vymezil hranice mezi vírou a rozumem. Pravda je jedna, ale vedou k ní dvě cesty – rozum a víra, tím je poznatelná lidským rozumem. Člověk je součástí politické společnosti, které se musí podřídít, v případě porušení řádu přijde trest. Společnost se stará o obecné dobro, jednotu, řád a mír. Nerovnost mezi lidmi je přirozenou hierarchií uspořádání společnosti.²³

První reformace křesťanské církve, obroda duchovního a mravního života křesťanů se dá charakterizovat jako snaha po odmítnutí církve, která hromadila majetek a bohatství. Reakce církve na tyto snahy byly dvojí, jednak pojaly tyto snahy do sebe (např. vznik řádu františkánů), nebo je naopak likvidovala prostřednictvím inkvizice, která začala využívat trestání odnětím svobody systematictěji a častěji.

Počátky nového věku (14. -17. st.) přinesly objevy technické, geografické, zkoumání přírodních jevů, radikálně odlišné pojetí vesmíru a přírody s novými možnostmi lidského poznání přírodního a později i společenského. Uvolnění člověka a tvořící se nový životní styl našel svůj výraz v kulturně humanistickém italském proudu **renesanci** a německém **reformačním** pokusu o přiblížení křesťanské ideologie k novým poměrům. Renesanční pohled na sociální vývoj a politiku znamenal velkou změnu v myšlení. Teorie s humanistickým pohledem na svět přinesly nové pojetí člověka, byly otevřeny dveře ke zkušenostnímu přístupu a historicismu. Stát, právo a jiné politické jevy byly nyní především lidským výtvozem, proto mohly být zkoumány empiricky a historicky.²⁴

Niccolo Machiavelli (1469-1527) italský politik, diplomat a historik. Svými novými pohledy na stát a politiku, změnil hodnotu pojmu ctnost, popsal ji jako mravní pružnost vládnoucího udělat co diktuje nutnost, čin dobrý (ctnostný) nebo zlý. K vítězství potřebuje bezohlednost. Tato nová politická filozofie oddělila politiku od etiky, kde se již nezrcadlil ideální svět, ale přirozený život. K dosažení cílů se používají empiricky osvědčené

---

²³ PIEPER, J. *Tomáš Akvinský: Život a dílo*. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-224-1.

²⁴ DOROTÍKOVÁ, S. a kol. *Naše dědictví k Evropským myšlenkovým tradicím*. Praha: UK, Pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-7290-015-3.

postupy. Silný vladař zaručoval, že vznikne nový řád a občanský étos. Stát stojí mimo dobro a zlo. Tato epistémé moci se uchytila v lidských dějinách na dlouhé údobí.²⁵

V novověku se etika vypořádávala s otázkou, co tvoří základ morálky. Cestou k vytvoření norem je dohoda mezi vládcem a jedinci. Dohoda je prosazována se smyslem omezení sobeckých lidských vlastností k vzájemnému prospěchu.

Společenská smlouva - Thomas Hobbes (1588-1679), anglický filosof, žil v době absolutismu, filozof teorie státu, v jeho učení jsou základy liberálního myšlení, rovnost všech lidí i právo jednotlivce. Popis lidské přirozenosti jej řadí k hlavním zakladatelům materialismu. Jeho liberální výklad práva dovoluje dělat lidem to, co není vyloženě zákonem zakázáno, tento princip patří k základům právních norem. Vznik státu je již nezávislý na náboženství. Hodnoty popisuje empiricky, člověk je egoista a k ostatním lidem chová nedůvěru, snaží se je ovládnout a tímto myšlením vzniká rivalita. Lidé se vypočítavě vzdávají svého přirozeného práva a uzavírají společenskou smlouvu všech se všemi.²⁶

Charles Louis Montesquieu (1689-1755). Zájem o lidská práva jej přivedla ke kritice francouzského trestního kodexu. Navrhoval přizpůsobení trestů proviněním, za které se ukládaly. Společnost v každé zemi je jinak uspořádána, proto neexistuje vhodný univerzální politický systém. Autorita nemá být v rukou vládce, náleží státním institucím. Zformuloval požadavek právní jistoty a zákonnosti, nezávislost soudců, zásadu proporcionality mezi trestem a trestním činem a nutnost výchovné funkce trestu. V názoru rozdělení moci ve státu, k moci výkonné a zákonodárné připojil moc soudní, základ dnešní moderní demokracie.²⁷

Ideové proudy 18. a 19. st. uvedly novou historickou epochu, ze které vyrůstá evropská současnost. Osvícenství idea společenského zřízení odpovídajícího lidské přirozenosti. Smyslem života není spása duše, ale lidské pozemské štěstí, protože člověk je tvor přírodní nikoli boží. Je dobou vlády rozumu.

F. M. Arouet (Voltaire), (1649-1778). Spisovatel, který hledal inspiraci u anglických filozofů, byl svobodomyšlný, zabýval se historickými, politickými i morálními tématy.

---

²⁵ <http://buberfund.cz/dialogicke-spolecenstvi/prof-thdr-ing-jakub-s-trojan/machiavelli-a-jeho-svet/>. [online]. [cit. 2013-10-10].

²⁶ STÖRIG, H., J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: KNA, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0.

²⁷ Tamtéž.

Odsuzoval svévolné pravomoci soudců, jako cíl práva navrhoval ochranu občana a rovnost občanů před zákonem.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) je považován za jednoho z největších myslitelů. Jeho poznatky ovlivnily výchovu člověka, učil, že lidé se rodí dobří a kazí se vinou společnosti. Byl kritický k době, ve které žil, navrhoval návrat k přirozenosti a upozornil na prvek citlivosti. Svým dílem započal epochu romantismu, jeho učení je kontroverzní.²⁸

Immanuel Kant (1724-1804) poslední představitel osvícenství. Pokusil se vybudovat racionální etický systém založený pouze na předpokladech lidské svobody a rovnosti, nezávislý na náhodné zkušenosti. Jeho kategorický imperativ, všeobecný mravní zákon vnesl do filozofie psychologizující prvky. Psychologie se stala důležitým vědním oborem, z kterého penitenciaristika čerpá a uplatňuje poznatky při zkoumání osobnosti pachatele trestního činu.²⁹

Émile Durkheim (1858-1917) francouzský sociolog který se věnoval zkoumání náboženství jako systém věr a praktik, adekvátní trest, který reflektuje charakter spáchaného zločinu, je to, co odlišuje trestání v moderní společnosti od forem trestů užívaných primitivními národy. U méně vyspělých kultur je hybným motivem trestu pomsta, ve vyšším kulturním stupni ustupují vášně a hlavním cílem se stává náprava.³⁰

Postmoderní náhled - široký pojem chápání situace člověka na sklonku 20. století a přechodu do 21. st., který je určován mnohostí hnutí a směrů v kultuře, hlavně v popkultuře, stíráním hranic mezi masovou a vysokou kulturou. Je také metodou založenou na kritice výsady rozumu, zejména vědeckého a na kritice univerzální metody. Jde o filozofii, která reflektuje nový způsob myšlení.

Michel Foucault (1926-1984) francouzský filozof „hranic“ a „norem“. Ve svých textech se prohlásil za pokračovatele osvícenství. Zabýval se studií diskurzů, typem myšlení a poznávání, pohledem na skutečnost z hlediska dějin. Hranicí nevědomí dané doby, která určuje a vymezuje hranice jejího myšlení, se nesmí chápat jako absolutní. *„Naše formy vědění jsou konstitutivními elementy našeho bytí: Foucault ve své archeologii odkrývá*

---

²⁸ http://cs.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau. [online]. [cit. 2013-10-10].

²⁹ JÚZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. ISBN 978-80-87182-24-6.

³⁰ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim. [online]. [cit. 2013-10-10].

*rodokmen našeho bytí. Jeho útok na moderní rozum není odmítnutím kritiky, ale kritikou kritiky. Stát je moderní maticí individualizace aneb novou formou pastýřské moci.*³¹

Kniha Dohlížet a trestat je kritickým popisem vzniku vězeňství. Foucault patří k poststrukturalistům zdůrazňuje význam struktur, celkové uspořádání složitých systémů a vztahů mezi jejich prvky. Kniha je rekonstrukcí politické a kulturní atmosféry konce 18. a začátku 19. stol. z pohledu moci (bio moc – moc nad životem). Společnost je stroj, který musí fungovat, změny ve způsobu trestání jsou přičítány reorganizaci ekonomie trestání, vězeňství je společenská instituce. Trest začíná být chápán jako vedení k nápravě se schopností žít a respektovat zákony společnosti. To vše kvůli novému cíli a to, snížení ekonomických a politických nákladů. Část IV. má název Vězení. To Foucault popisuje jako: *„Procedury určené k oddělení jednotlivců, k jejich prostorovému rozmístění a ustálení, jejich utřídění k využití maxima jejich času a sil, k drezuře jejich těl, kódování jejich chování, bez možnosti skrytí, kdy se formuje aparát pozorování, registrace a notace, kdy určité vědění okolo nich se akumuluje a centralizuje.*³² Novým jevem je, že dochází k přechodu od trestání k věznění, s významným momentem v trestní justici - přístupem k humanitě. Je ovšem také momentem k rozvíjení disciplinárních mechanismů, nové obecné funkci společnosti - moci trestat, která je praktikována stejným způsobem a na všech jejích členech. Vězení jako trest se dle Foucaulta ujalo velmi brzo. Bylo natolik spojeno s fungováním společnosti, že odsunulo do zapomnění všechny ostatní druhy trestání. Dalším důvodem byla forma, na které bylo vězení založeno - zbavení svobody trest pro všechny stejný (ke kterému byla později přidána technická funkce korekce) pokrývalo zbavení svobody spolu s technikou transformování jedinců. *„Ekonomicko-morální samozřejmost trestání tak rozmělnuje tělesný trest na dny, měsíce, roky a ustavuje kvantitativní ekvivalence deliktů a trvání,*“ člověk je ve vězení, aby splatil dluh. Dalším důvodem rychlého přijetí „Vězení“ bylo to, že mechanismy uzavírání, napravování, přivádění k poslušnosti pouze reprodukovalo mechanismy, které se nacházejí v rámci celé společnosti. *„Vězení: poněkud přísnější kasárna, škola zbavená shovívavosti, ponurá dílna.“* *„Reforma vězení se dostavuje téměř současně s jeho vznikem, je to něco jako jeho*

---

³¹ BARŠA, P., FULKA, J. *Michel Foucault*. Praha: Dokořán, 2005, s. 19-25. ISBN 80-7363-020-6.

³² FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězeňství*. Praha: Dauphin, 2000, s. 319. ISBN 80-86019-96-9.

program.³³ Spolu vznikají i různé společnosti pro zlepšení vězení a různé činnosti filantropických skupin. Byly navrhovány programy pro zajištění fungování stroje-vězení, programy pro nakládání s vězňenými i modely materiálního zajištění. Některé snahy vyústily ve Francii k prvnímu uplatnění uvěznění odsouzených po celách.

Foucault v ní také popisuje tzv. principy. 1. Princip izolace – samota jako pozitivní nástroj nápravy kdy zamyšlení nad sebou v izolaci přináší výčitky svědomí (klášterní model). 2. Princip práce jako povinnosti a práva: práce je chápána jako podstatná součást transformace a socializace vězně. Nesmí být ale chápána jako doplněk a zesílení trestu. 3. Princip korekce: základní funkcí vězení je transformace chování jedince. 4. Princip klasifikace: rozřídění vězňených podle trestní závažnosti činů, věku, osobních dispozic, techniky nápravy apod. 5. Princip modulace trestů: modifikace trestu podle osobnosti vězně, dosažených výsledků, chování atd.³⁴ Tyto poznatky stály u zrodu a z těchto východisek vystupují - Základních principů evropských vězeňských pravidel.

1.3 Východiska historická

Staří Slované byli národ mírumilovný, starali se o své zemědělství „žili pod jménem „zádruhy“, společně pracovali a majetku společně užívali. Nad tím komu se nechtělo pracovat nebo poslouchat, vynesl starosta nejpřísnější soud, vypuzením do světa ho zbavil společenství s ostatním rodem.“ Po zavedení křesťanství v našich zemích a navázání obchodních styků s Němci byl přiveden také jejich způsob trestání, trestat viníky ztrátou života.³⁵

Středověk

Kacířství ve středověku bylo pokládáno za znamení nejhlubšího duchovního úpadku, lidé byli pronásledováni a trestáni upalováním. Z tohoto historického období je již možné čerpat z dochovaných dat poznatky o způsobu ukládání trestů a jejich výkonu. Centrální státní moc výkon trestu uplatňovala inkvizičním principem. Dokazování viny resp. nevinu využívalo iracionálních důkazů při obvinění (ordály, boží soud). Hlavní zásadou trestání zůstávalo narušení fyzické integrity člověka mrzačícími tresty, to se provádělo se zachovaným symbolismem (za krádež odseknutí ruky, pomluva vytržení jazyka aj.)

³³ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězeňství*. Praha: Dauphin, 2000, s. 321 - 323. ISBN 80-86019-96-9.

³⁴ Tamtéž s. 372-374.

³⁵ SVÁTEK, J. *Dějiny poprav a katů v Čechách*. Praha: Havran s.r.o., 2004, s. 10-11. ISBN 80-86515-45-1.

a vycházelo z myšlenky zastrašování a prevence. Proto uvěznění bylo humánnějším trestem. Výkon byl prováděn v hradech, nebo později s rozvojem měst ve sklepeních radnic. Tyto prostory naplňovali muži, ženy i děti bez hygienických podmínek. Kolem roku 1500 se objevuje trest odnětí svobody jako doživotní odsouzení na galeje, nucené práce. Tento trest nahrazoval trest smrti. Odsouzení se využívali k provádění těžkých prací na stavby pevností, v námořnictví, byli deportováni do trestaneckých kolonií, nebo prodáváni do otroctví. Společenské podmínky pro vznik vězení jako trestu odnětí svobody mělo funkci zajišťovací. Systém vězení nebyl jednotný, podle zřizovatelů bylo vězení církevní, vojenské a panské. Příslušnost pachatele ke stavu a závažnost provinění určovala, do kterého vězení bude pachatel umístěn. Je doložena existence šlechtického vězení na Pražském hradě, političtí odpůrci byli na rozkaz krále umísťováni na královských hradech (Křivoklát, Přimda), nebo byli odvedeni do pevností v cizině. Tento způsob trestání je již chápán jako začátek dnešního pojetí trestu odnětí svobody.³⁶

Renesance

Základy renesančního myšlení přineslo hledání pravdy v rozvíjejících se empirických vědách. Přesvědčení o humanizaci trestu a trestání, návrat k přirozenému právu, přírodě a přírodním zákonům. Osvícenství poskytlo reformní návrhy a myšlenky významných filozofů, Montesquieu, Voltaire, Diderota, Beccarie. V kritice trestního systému od anglického právníka Thomase More (1478 – 1535) se objevuje hlavní myšlenka základního občanského práva a to právo na život. Byla vytvořena zásada, že žádný trestný čin bez zákona není trestním činem, není-li uveden v zákoně a žádný trest nemůže být uložen bez zákona včetně potrestání pachatele jen takovým trestem, který je uveden v zákoně. Účelem trestu není způsobovat utrpení ale ochránit společnost. V této době se začíná trest vězení chápat jako možnost převýchovy mravně zpustlého člověka.³⁷

Osvícenství

Jeho základem jsou empirismus a racionalismus kdy náboženství, tradiční politické i společenské řády byly podrobeny nově objevenému měřítku smyslové zkušenosti a rozumovým důkazům. Z této filozofie vycházel italský filosof Cessare Beccaria (1738-1794), ten zavrhoval trest smrti. Tato doba již byla nakloněna těmto odvážným

---

³⁶ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. Praha: SPI Most, 1997.

³⁷ MEZNÍK, J., KALIVODOVÁ, V., KUČHTA, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

myšlenkám, přinesla vznik špitálů, internačních budov, charitu a dobročinnost. **Osvícenský absolutismus** navázal na tyto zásady vydáním kodifikací trestního práva se zásadou proporcionality, jak bylo navrhováno C. Beccariem. Marií Terezií byl vydán nový trestní kodex, kterým bylo ukládání trestu smrti v našich zemích omezeno. Všeobecný zákoník o zločinech a trestech vyšel roku 1787 za vlády Josefa II. Byla zrušena tortura, mrzačení, trest smrti byl nahrazen doživotním uvězněním v pevnostech (Špilberk, Šlosberk, Štýrský Hradec). Tělesný trest ve formě mrskání bičem byl zachován.³⁸

Porevoluční události roku 1848 přinesly změnu poměrů, které se odrazily také na výkonu vězeňství, to bylo zestátněno a bylo řízeno ministerstvem spravedlnosti. Ministerstvo spravedlnosti respektive stát k výkonu trestu odnětí svobody začal s výstavbou státních trestnic. Nejvíce bylo využíváno přebudování některých objektů. Roku 1823 byla v Praze založena první státní Svatováclavská trestnice s organizační diferenciací uvězněných. V roce 1856 vznikla trestnice na hradě Mírov, další v klášteře ve Valdicích. Klášter milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze Řepích byl od roku 1865 přebudován na centrální ženskou věznici. Stavěli se i nové budovy jako trestnice Bory (Plzeň), a trestnice Pankrác (Praha). Vznikaly také ústavy pro mladé provinilce (Opatovice, Kostomlaty, Králíky).³⁹ Doba kdy do výkonu trestu vstoupil rozměr duchovního prvku, vedení k nápravě a polepšení s hlavní náplní výchovy a výuky vězňů. V této době žil kněz František Josef Řezáč (1819-1879) naše významná osobnost historie vězeňství, kterým byly položeny základy reformy, na kterou navázal Jiří Čepelák zakladatel vědeckého přístupu a rozvoje penologie a penitenciaristiky naší novodobé historie.

Moderní doba ve světě

Společenské změny, rozvoj kapitalismu a s ním spojený pohyb obyvatelstva za prací do měst a špatné životní podmínky byly typické i nárůstem kriminality. Do internačních budov se zavírali nejen provinilci, ale také žebráci, tuláci, nemohoucí, psychicky nemocní, osiřelí, nebo jinak sociálně zanedbaní lidé. Tato zanedbanost byla dávána do souvislosti se zahálkou a ta byla trestuhodná. Od těchto dob je pojetí věznic a výkon trestu odnětí svobody skoro neměnný. V Anglii vznikaly nápravné domy, kde byly tyto osoby zavírány z důvodu ochrany společnosti. V těchto domech panoval přísný režim, společná práce

---

³⁸ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. Praha: SPI Most, 1997.

³⁹ KÝR, Aleš. *Historická penologie č. 1/2003*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

a náboženské čtení. Nejdříve se zde tito lidé umísťovali bez diferenciacie, později se vybuodoval tento ústav pouze pro ženy a dále také pro mládež. Členy personálu byl pastor a učitel. Koncem 18. století byl k principu práce přidán princip izolace, důvodem byla možnost útěku a zpytování svědomí odsouzeného. Na základě těchto evropských myšlenkových proudů byly provedeny vězeňské reformy v USA s využitím principu izolace (Filadelfie 1786) a principu ticha (katolická kvakerská technika systému mlčení, Auburn 1823), které vyústily do základních systémů zacházení s vězni. Z opozice těchto systémů vznikala řada konfliktů. „*Náboženský: musí být konverze principiálním bodem nápravy?; Medicínský: vede naprostá izolace k šílenství?; Ekonomický: kde jsou nejnižší náklady?; Administrativní: která forma zaručuje nejlepší dohled?*“⁴⁰ Další vězeňské systémy byly tzv. smíšené klasifikační systémy (Ženevský, Obermayerovský, Bodovací), byly postaveny na kombinaci uzavření a mlčení, s novými prvky které rozdělovali odsouzené podle určitých znaků, kategorií. Těmi znaky byli věk, pohlaví, délka trestu, charakter trestného činu, počet minulých trestů, nepolepšitelnost, vzdělání, a další. V tomto systému se již začalo pracovat se systémem odměn, byla zavedena výhoda odpuštění třetiny trestu za dobré chování.⁴¹

Rozpad monarchie a vznik ČR v roce 1918 v naší historii byl začátkem moderního vězeňství. Kodifikace rakouského trestního zákona byla doplňována o ochrannou a ústavní výchovu mládeže s důrazem na vzdělávání. Veřejnost byla o situaci vězeňství informována prostřednictvím publikace s názvem Vězeňství. Byl odstraněn právní dualismus Čech a Slovenska a byl recipován dosavadní vězeňský systém včetně legislativy, personálu i organizace.⁴² Na území našeho nového státu bylo v té době 6 mužských trestnic (Praha Pankrác, Plzeň Bory, Kartouzy Valdice, Mírov, Ilava, Leopoldov) jedna ženská trestnice (Praha Řepy), kde se vykonával výkon odnětí trestu svobody od 1 roku po doživotí. Výkon vyšetřovací vazby byl prováděn v 36 věznicích krajských trestních soudů od 1 měsíce do 1 roku. K výkonu krátkých trestů a přestupků sloužilo 388 věznic okresních soudů. Nápravný systém byl doplněn donucovacími pracovnými pro dospělé a vychovatelnými, polepšovnicemi pro mladistvé. Vojenské věznice podléhaly vojenské justiční správě

---

⁴⁰ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězeňství*. Praha: Dauphin, 2000, s. 331. ISBN 80-86019-96-9.

⁴¹ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. Praha: SPI Most, 1997.

⁴² KÝR, A. *Historická penologie č. 3/2010*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

(vojenská trestnice Terezín, 1920). Vězeňskými úředníky se stávali právníci s vysokoškolským vzděláním, absolventi středních škol s odbornou vězeňskou kvalifikací, vězeňští lékaři, učitelé, duchovní. Dozorci byli příslušníky Sboru stráže vězeňské, skládali služební slib, používali stejnokroj, byli oprávněni použít donucovacích prostředků (pouta, svěrací kazajky, obušek i zbraně). Ve 30 letech min. st. používali nový stejnokroj, do rozpadu republiky v roce 1939.⁴³

V letech 1939 - 1945 v době okupace Československa byli lidé, kteří byli zatčeni v této době souzeni německým zemským soudem. Z vyšetřovacích vazeb putovali do koncentračních táborů. Trest odnětí svobody uložený německým soudem byl vykonáván v německých věznicích a káznicích. Změnou bylo také zrušení ministerstva obrany a zánik vojenských soudů i vojenských věznic. Řízení vojenských věznic bylo předáno do působnosti justiční správy ministerstva spravedlnosti. Održením území Sudet a Slovenska bylo na území protektorátu 304 věznic okresních soudů, 16 věznic krajských trestních soudů, 3 trestní ústavy (Plzeň, Valdice, Praha). Tyto všechny byly využívány gestapem a německým soudy. Zaměstnanci justice, vězeňství pokud chtěli zůstat ve službě, skládali nový slib a to poslušnost vůdci velkoněmecké říše Adolfu Hitlerovi včetně složení zkoušky z německého jazyka. Toto bylo uloženo dekretem prezidenta Beneše č. 83/1940 všem zaměstnancům státní správy.⁴⁴

Roky 1945 - 1965 jsou vývojem komunistické strany a třídní diktatury. Vězeňství sloužilo legalizovanému totalitnímu represivnímu zacházení s vězni („kriminály, lágry“). V návaznosti na předválečný vývoj řídilo převážnou část vězeňských zařízení po roce 1945 ministerstvo spravedlnosti, existovala i vězeňská zařízení ve správě ministerstva vnitra a ve správě národní obrany. Tuto nejednotnost odstranila KSČ po nástupu k moci v únoru roku 1948. V Československu nastaly změny a ty se nevyhnuly ani vězeňství. Nový režim vytvořil nové zákony s cílem budovaný systém ochránit, nový náhled se stal součástí represivních prostředků vůči vlastnímu obyvatelstvu. Ve vězení se ocitali lidé z důvodů třídní příslušnosti, názorové odlišnosti, jiného sociálního postavení a náboženského přesvědčení. Využití levné pracovní síly ve vězeních sehrálo důležitou roli v rámci centrálně řízené ekonomiky. Vězeňský ústav v podobě ostnatým drátem

---

⁴³ KÝR, A. *Historická penologie č. 5/2004*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

⁴⁴ KÝR, A. *Historická penologie č. 3/2003*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

obehnaného tábora s dřevěnými baráky uvnitř se v mnohém podobal vězeňským táborům v sovětském systému Gulagu. Podle historika Dušana Janáka⁴⁵ právě v "*trvalém rozšiřování vězeňských i jiných pracovních táborů a nucené práce vězňů, zajištěných či vyšetřovaných osob pro ekonomické cíle spatřujeme důležitý indikátor sovětizace československého vězeňství.*"⁴⁶ Reorganizace započala sloučením správy vězeňství jedním ministerstvem a to ministerstvem národní bezpečnosti (1950), kdy byly tímto ministerstvem převzaty trestanecké pracovní tábory (TPT) při uranových dolech. Zároveň byl pod ministerstvo národní bezpečnosti převeden i Trestní ústav v Leopoldově a Trestní ústav pro ženy v Pardubicích. V roce 1952 již mělo ministerstvo národní bezpečnosti kontrolu nad celým čs. vězeňským systémem. V roce 1950 bylo v ČSR 32,6 tis. vězňů z toho přes 11 tisíc tzv. protistátních. V roce 1953 už bylo v 355 věznicích a pracovních táborech 46 000 vězňů (byl to největší počet v historii našeho vězeňství).⁴⁷ Uplatňování třídního principu při výkonu trestu umožnilo rozlišit postih dvou kategorií viníků, jednalo se o třídní nepřátele, kteří byli označováni za osoby ohrožující celou společnost. Proti těmto lidem se postupovalo daleko tvrději než proti těm, kteří "jen" narušovali společenské soužití v lidově demokratickém státě. Dle KSČ zákon na ochranu republiky č. 50/1923 zastaral, proto byl schválen zákon nový s podstatně vyššími sazbami trestů. Tento zákon (č. 231/1948 Sb.) na ochranu lidově demokratické republiky obsahoval mimo jiné trestné činy: velezrada (proti státu), vyzvědačství, ohrožení republiky (proti vnější bezpečnosti státu), násilí na ústavních činitelích, vzbouření (proti vnitřní bezpečnosti státu), trestné činy proti mezinárodním vztahům (podněcování k válce).

Roky 1965 - 1989 byly důležitými roky ve vývoji našeho vězeňství, obdobím absorpce vydaného dokumentu OSN Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni a příslušnými doporučeními (31. 7. 1957), který spustil reformu vězeňství. U nás byl vydán zákon o výkonu trestu a odnětí svobody č. 59/1965 Sb. Toto ještě neznamenalo humanizaci výkonu trestu, ten se v totalitě jevil jako něco nepřípustného. Standardní minimální pravidla obsahovala doporučení jeho respektu vládami při tvorbě vlastních zákonů

---

⁴⁵ Doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D., děkan fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě.

⁴⁶ In: BURSÍK, T. *Vězeňství a totalita. Část: Vězení*. Dostupné z: <http://www.totalita.cz>. [online]. [2014-01-05].

⁴⁷ BURSÍK, T. *Vězeňství a totalita*. Dostupné z: http://www.totalita.cz/liter/liter_kniha_0007.php. [online]. [cit. 2013-10-12].

a předpisů. Zároveň vládám ukládala povinnost zasílat OSN jednou za pět let zprávu o tom do jaké míry jednotlivé státy „Pravidla“ akceptovaly v rámci vězeňské praxe. Československo tak neučinilo (1963), to bylo z hlediska tehdejšího totalitního vedení pochopitelné. Z hlediska penitenciární péče a vězeňství ale tento dokument nabyl historického významu. Na půdě mezinárodně uznávané organizace, v ČR a zemích východního bloku sice formálně, došlo poprvé ke všeobecné shodě, jak by měl probíhat smysluplný výkon trestu odnětí svobody. Znovuobjevení penitenciární péče a mezinárodní tlak způsobil, že podlehla tehdy také československá vláda a přijala tento průlomový zákon o výkonu trestu odnětí svobody, kterým akceptovala téměř všechny zásadní požadavky „Standardních minimálních pravidel“. Výjimku představovala duchovenská péče, která byla pro KSČ nepřijatelná. Citovaný zákon byl v teoretické rovině podkladem pro rozvoj odbornosti a umožnil vznik našeho prvního vědeckého pracoviště zaměřeného na problematiku vězeňství. Tím byl Výzkumný ústav penologický Sboru nápravné výchovy ČSR (VÚP SNV ČSR), vedený klinickým psychologem doc. PhDr. Jiřím Čepelákem, CSc., který využíval postupy aplikované ve vězeňství založené na výsledcích vědeckého výzkumu. Výzkum se opíral také o zahraniční poznatky a spolupráci. Odbornost byla založená na využívání terapeutických metod skupinových, individuálních zacházení s mladistvými, alkoholiky, odsouzených s psychopatickými poruchami apod. Třídně politická diferenciací vězňů byla nahrazena zařazováním odsouzených do tří nápravně výchovných skupin v závislosti na jejich kriminálním narušení. Do I. nápravně výchovné skupiny byli zařazováni většinou poprvé vězněné osoby za méně závažnou trestnou činnost, do II. osoby, které se v posledních 10 letech dopustily úmyslného trestného činu a do III. skupiny většinou zvláště nebezpeční pachatelé a recidivisté. Současně vznikl Sbor nápravné výchovy jako vojensky organizovaný celek, jehož příslušníci byli určeni k zabezpečování výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Po federaci v roce 1968 převzalo Ministerstvo spravedlnosti České socialistické republiky a Ministerstvo spravedlnosti Slovenské socialistické republiky do své působnosti řízení vězeňství, které náleželo Ministerstvu vnitra. Byla zřízena správa Sboru nápravné výchovy ČSR se sídlem v Praze a v Bratislavě.⁴⁸

Vývoj let 1980 – 1989 je popsán Dr. Alešem Kýrem jako úpadek odbornosti ve vězeňství. Byl zrušen Penologický ústav z důvodu normalizačních opatření. Státní moc byla

---

⁴⁸ KÝR, A. *Historická penologie č. 3/2010*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

využívaná proti zastáncům základních lidských práv (signatáři Charty 77), pedagogické zásady ve vězeních vystřídala vojenská kázeň. Vězni byli levnou pracovní silou pro výstavbu národního hospodářství a vězeňství bylo byrokratizováno.⁴⁹ Samostatnou kapitolou v dějinách čs. vězeňství hraje Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Podle svého úvodního prohlášení (1978) si výbor jako cíl vytkl sledovat případy osob, které byly trestně stíhány nebo vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly oběťmi policejní a justiční zločiny. S těmito případy seznamovali veřejnost a organizaci na ochranu porušování lidských práv Amnesty International.⁵⁰ Tento výbor byl tvrdě potlačován a na celkovém stavu nemohl mnoho změnit. **Rok 1989** je významný mezník naší historie a startu společenských změn. Rok pádu totality a začátek transformace české společnosti i českého vězeňství. Po vyhlášení rozsáhlé amnestie byly vězeňské budovy vyprázdněny. Z uvězněných 23000 vězňů zůstalo 6000 včetně 50 politických vězňů. Amnestie se netýkala pachatelů násilných trestních činů, ti se začali bouřit a protesty přerostly do hromadných akcí v naší zemi ojedinělých. K potlačení největší vzpoury vězňů v Leopoldově byla nasazena armáda a speciální jednotka a došlo k jednomu úmrtí odsouzeného. Potlačení vzpoury bylo ohodnoceno zahraničními odborníky, ale čeští politici označili zásah za brutální. V naší historii v tak velké míře nepoznaná vzpoura vězňů byla prověrkou připravenosti vězeňských pracovníků.⁵¹ **Od roku 1989** Česká republika nastoupila z důvodu změn a přeměny našeho totalitního státu ve stát demokratický. Oblast vězeňství přistoupila k novému náhledu a porozumění trestu, který nemá být odplatou, ale má svoji regulativní povahu, zabývá se osobou pachatele a jeho chováním, které se projeví po opětovném propuštění na svobodu.

1.4 Východiska ostatní

Vězeňská služba je státní rozpočtovou organizací řízenou GŘ Vězeňské služby, kterou řídí Ministerstvo spravedlnosti. Vláda ČR rozhoduje kolika zaměstnanci a jakými finančními prostředky bude moci VS disponovat. Vězeňská stráž, dozorcí prochází školením, které se skládá z kurzů psychologie, pedagogiky, práva, etiky a samozřejmě přípravy k řádnému výkonu služebního poměru.

---

⁴⁹ KÝR, A. *Historická penologie č. 1/2003*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

⁵⁰ *Český helsinský výbor*. Dostupné z: <http://helcom.cz/>. [online]. [cit. 2013-11-12].

⁵¹ *Čerpáno z dobového tisku*. Městská knihovna Praha. [cit. 2013-11-12].

Východiska pedagogická

Vychovatelé a speciální pedagogové jsou základním článkem práce s vězněm. Penitenciární pedagogika je aplikovaná pedagogická věda, která se zabývá zkoumáním, výchovou a vzděláváním odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody všech kategorií (věkových, dle pohlaví, charakteru trestné činnosti, délky trestu). Předmětem zkoumání je výchovná funkce výkonu trestu, zákonitosti procesu penitenciárního působení na všechny kategorie odsouzených ve VTOS. Aplikuje poznatky z obecné a speciální pedagogiky, získává vlastní poznatky v rámci penologického výzkumu a na základě analýzy výsledků praxe. Tyto poznatky přenáší do oblasti právních věd, trestní politiky a při řešení kriminality. Těžištěm práce je naplňování programů zacházení, které jsou zakotveny v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb., jsou upraveny vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, a metodickým listem ředitele odboru výkonu vazby a výkonu trestu Generálního ředitelství VS ČR č. 2/2000. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl, kterým je očekávaný posun v hodnotové orientaci odsouzeného vyjádřitelný jeho chováním a jednáním, v závislosti na cíle v různé míře aktivity pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové. Výsledkem přístupu je návrat z výkonu trestu odnětí svobody a zařazení do společnosti, vést řádný život a nepáchat další trestnou činnost.⁵²

Východiska psychologická

Vězeňské prostředí je silně zátěžové a deformující. Uzavřený prostor znásobuje veškerá rizika, odbornost psychologů je nezbytná. Penitenciární psychologie je součástí forenzní psychologie. Zabývá se psychologickou problematikou věznění člověka, jeho adaptací, prožíváním, psychologickými aspekty zacházení s vězněm, včetně aplikace psychologických metod, penitenciární diagnostikou, vhodností pracovního zařazení vězně, posuzováním možného podmíněného propuštění a také interakcí vězeň – personál. Součástí je i minimalizace negativních dopadů věznění na psychiku člověka (harmreduction).⁵³ Hlavním úkolem je zkoumání osobnosti odsouzeného z hlediska individuálních zvláštností, delikventního jednání včetně dalšího sociálního jednání.

---

⁵² PETR, F. *O vnitřní diferenciaci odsouzených a diferenciované práci s nimi*. In: Příloha časopisu Čs. Vězeňství č. 2/1999. Praha: Vězeňská služba ČR, 1999.

⁵³ KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie: studijní materiál pro SOŠ ochrany osob a majetku*. Karviná, 2011. Dostupné z: <http://www.sosoomzlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>.

Z těchto poznatků vychází stanovení výchovného programu odsouzeného. Pracuje také s metodami psychokorektivního působení, které byly zavedeny J. Čepelákem.

Východiska právní

Trestně právní normy stanovují skutkové podstaty trestných činů, druh sankce za jejich spáchání a obecná ustanovení o jejich vykonání. Zákon o výkonu vazby a zákon o výkonu trestu odnětí svobody jsou pak prováděcím předpisem k ustanovení Trestního zákona, ve kterém je podrobně upraven způsob výkonu vazby ve vazební věznici a výkonu trestu odnětí svobody v jednotlivých typech věznic.⁵⁴ Další mezinárodní smlouvy týkající se trestu odnětí svobody a trestu obecně jsou: Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966, Evropská vězeňská pravidla z roku 1973 a Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984.⁵⁵ Důvodem pro vznik Evropských vězeňských pravidel a dalších mezinárodně uznávaných a platných norem upravujících výkon penitenciární praxe byla negativní zkušenost z II. světové války.

Novodobá historie trestního práva spadá do éry vlády Josefa II. a josefínského osvícenectví. Všeobecný zákoník o zločinech a trestech z roku 1787 vycházel z myšlenek italského právníka C. Beccaria. Za Josefových nástupců došlo k dílčím reformám a v roce 1803 byl přijat nový trestní kodex - Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích, ten ovlivňoval vývoj trestního práva až do konce čtyřicátých let 20. století. Podle platného zákona č. 89/1885 říšského zákoníku byli např. tuláci trestáni příkázáním k práci v donucovacích pracovnách, nebo byli někteří propuštěni trestanci umístění do robotáren, kde pracovali pod dohledem.⁵⁶ Jako průlomový zákon o vězeňské službě se označuje zákon č. 16/1914 ř. z., o sboru strážce vězeňské, ten upravoval výkon služby už jako ozbrojeného organizovaného sboru. V období okupace v roce 1939 platilo dosavadní trestní právo i právo říšské. Po osvobození k prvním trestním předpisům patřily dekrety prezidenta republiky č. 16 a 17 Sb. /1945, jejichž účelem bylo postihnout válečné zločince, kolaboranty a zrádce. Po roce 1948 bylo trestní právo obohacováno o předpisy

---

⁵⁴ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: PA ČR, 2002.

⁵⁵ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4.

⁵⁶ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha, 1995. In: Historická penologie č. 3/2010, Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2010.

týkající se ochrany vládnoucího režimu (zák. č. 231/1948 Sb.), na ochranu lidově demokratické republiky. Přijetí nového trestního zákoníku zákon č. 86/1950 Sb., pokračovalo ve stejném duchu a podle sovětských principů.⁵⁷

Věznice

Ve středověku trest dlouhodobého odnětí svobody byl neznámý, justice za těžké zločiny pachatele posílala na popraviště. Ostatní byli uvězněni v šatlavě, která měla několik forem. Lehčí formou bylo vězení pro uvěznění na několik dnů nebo týdnů za spáchání méně nebezpečného činu. Bývali zde uvězněni nejčastěji měšťané, které nebylo možné uvěznit se skutečnými zločinci. Měli vlastní peřiny a manželky jim nosily domácí stravu. Mohli je navštěvovat přátelé (často přinesli víno a karty). Chudší vězni trpěli hladem, podle práva ten kdo dal dotyčného uvěznit, byl povinen jej také živit. V těžší formě šatlavy byl vězeň spoután, uzamčen v „kládě“ a seděl v poloze s železným obojkem na krku upevněném řetězem k háku na stěně. V těchto byli vězněni muži i ženy. Pro největší zločince sloužil žalář s jedním otvorem ve stropě (hladomorna).⁵⁸ K zajišťování osob sloužila hradní vězení ve sklepech, městská vězení v radnicích měst a šatlavní domky. Od 17. st. začaly být využívány vojenské pevnosti. Zrušením tortury nastaly změny ve výkonu vězeňství, které přineslo i zrušení trestu smrti. Pro těžké zločince byla zřízena věznice ve vojenské pevnosti Špilberk, kde vězni odpykávali výkon doživotního trestu (muži i ženy). V této době bylo také na přechodnou dobu řízení některých věznic (Valdice, Mírov, Řepy) svěřeno řádu Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Tento řád pečoval a vlastnil nalezince, starobince a vlastní nemocnici (Nemocnice pod Petřínem v Praze), objekty střežily vojenské jednotky. Dále zde působili duchovní, učitelé a zdravotník. Propuštění vězni bez prostředků, nalezenci, notoričtí tuláci, prostitutky, delikventi odsouzení pro přestupky byli shromažďováni v budově s názvem Fišpánka (budova na úpravu rybích kostic, německy Fischbein, 1856).⁵⁹ **V letech 1945 až 1948** bylo vězeňství podřízeno Ministerstvu vnitra, odpovídalo za provoz internačních, sběrných a pracovních táborů, zde byli soustředěni nacističtí zločinci a kolaboranti, ale byli zde také němečtí obyvatelé,

---

⁵⁷ KRATOCHVÍL, V., KUČTA, J., MATEŠ, P., KALVODOVÁ, V., ZEZULOVÁ, J., JURÁKOVÁ, I. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 3 přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-2985-4.

⁵⁸ KÝR, A. *Historická penologie č. 1/2003*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

⁵⁹ <http://www.bkovarikova.cz/zapisnik/n-2011/vite-kde-byla-veznice-fispanka.html>. [online]. [cit. 2013-10-10].

určení k odsunu z ČR. **V letech 1949 až 1951** se přidala zodpovědnost za tábory nucené práce, které sloužily k pracovní převýchově.⁶⁰ Posílení výkonu pravomocí Ministerstva vnitra vedlo ke zřízení vyšetřovacích věznic SNB a státní bezpečnosti StB. To se staralo i o využití pracovní síly některých odsouzených při obnově národního hospodářství a odstraňování škod způsobených válkou. Ministerstvem národní obrany byla znovu zahájena činnost divizních a brigádních soudů (1945) k výkonu vyšetřovací a prozatímní vazby a trestu odnětí svobody do 1 roku. Známost se stala vojenská vazební věznice zřízená vojenským zpravodajstvím v budově bývalé vojenské věznice z dob monarchie pod názvem „Domeček“. Zde byly hlavně po **únoru roku 1948** ve vykonstruovaných procesech, obžalování krutě mučeni a přiznávali se k činům, které nikdy nespáchaly.⁶¹ **V roce 1950** byly vybudovány pomocné technické prapory, PTP. Zde byli zařazeni politicky nespolehliví branci vojenské služby, vojáci v záloze, kteří zde vykonávali účelová vojenská cvičení. Ostrahu těchto i jiných pracovních táborů dozorovali revoluční gardy. Později byl ustanoven stálý personál táborů. Střežení táborů zajišťovali vojáci a příslušníci SNB vyzbrojeni puškami nebo samopaly.⁶² Kvůli špatnému a svévolnému zacházení dozorců s vězni byly ministerstvem vnitra stanoveny jednotné podmínky pro přijímání dozorců. Některé z těchto lidí, kteří byli v těchto táborech drženi, v minulých letech MV odškodnilo za nezákonné zbavení svobody. Zákonem č. 286/1948 Sb., zanikly kategorie vězeňského personálu a všichni zaměstnanci se stali příslušníky Sboru strážů vězeňské. V těchto letech se díky politickým čistkám naplňovala vězeňská zařízení, novinkou bylo zřízení funkce zástupce pro politické věci. **V roce 1952** byly vydány zákony č. 66 a 67/1952 Sb., o organizaci soudnictví a doplnění trestního řádu, tím došlo ke sjednocení vězeňství jako celku a ústředním orgánem byla správa nápravných zařízení ministerstva národní bezpečnosti. **V roce 1953** bylo vězeňství opět v kompetenci ministerstva vnitra, nové předpisy byly zpracovány na základě sovětských zkušeností.

Na konci roku 1959 bylo 23 věznic, 28 nápravných pracovních táborů včetně 6 poboček a 2 odloučených pracovních čt. Celkový počet vězňů činil 34 575 na 4 978 příslušníků.

---

⁶⁰ KÝR, A. *Historická penologie č. 1/2003*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

⁶¹ ŠEDIVÝ, Z. *Mučírna na Hradčanech*. MOBA. ISBN 80-243-1338-3.

⁶² KÝR, A. *Způsoby zacházení s vězni v ČR v letech 1945-1953*. Opava: Slezské muzeum, 2002.

Přijetím zákona číslo 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody byly nově zohledněny pravidla pro zacházení s vězni dle doporučení OSN z roku 1957. Hlavní změnou bylo naplňování výchovného účelu. O ten se starali vychovatelé, sociální pracovníci, pedagogové a psychologové. Bylo rozděleno diferencovaně vězeňské zařízení dle stupňů kriminální narušenosti, kde se bral zřetel na možnost nápravy odsouzených. Ústavy nápravného zařízení byly přejmenovány na Nápravně výchovné ústavy I, II, III. stupně a Nápravně výchovné skupiny pro mladistvé. K plnění úkolů vězeňství byl Sbor nápravné výchovy vojensky organizovaný. Při výkonu služby používali příslušníci donucovací prostředky (obušek, slzotvorný plyn, pouta), při výkonu strážní a eskortní služby pistole a samopal. Tento zákon byl novelizován z důvodu změny státu na stát federativní zákonem číslo 173/1968 Sb., vězeňství bylo převedeno z působnosti MV do působnosti ministerstva spravedlnosti ČSR a SSR. Správa SNV řídila také tři účelová zařízení Výzkumný ústav penologický, Ústřední eskortní středisko a výrobní organizaci Mivex.⁶³ V roce 1970 byla zřízena Střední odborná škola SNV, ta zabezpečovala provádění nástupních kurzů, studium v oboru vychovatelství a další nastavbové kurzy.⁶⁴

---

⁶³ <http://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy-96/informacni-servis-1635/historie-765/>. Jednalo se o věznicí ve Všehrdech, kde byl vystaven samostatný útvar na místě bývalého statku s kachní farmou. Nejdříve se tam pracovalo pro potřeby státního statku, později, po přemístění 300 odsouzených žen, byla zahájena vlastní výrobní organizace Mivex, kde odsouzené ženy oplétaly bužírkou demižony, později po obdržení finančních prostředků a zlepšení podmínek se vybuodovala hala, kde se vyráběla konfekce. [online]. [cit. 2013-11-10].

⁶⁴ KÝR, A. *Historická penologie č. 5/2004*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

2 VZNIK PENITENCIÁRNÍHO SYSTÉMU

2.1 Světové teorie

Evropa započala s vývojem vězeňských systémů od 16. st., v USA od 18. st. Do 16. století byli vězni pohromadě bez ohledu na pohlaví, věk, zdravotní stav a mravní narušenost. K vyčlenění mladistvých došlo v Amsterdamu (1596), později v Římě (1703) zřízením zvláštních nápravných ústavů. Jejich kategorizace byla prováděna v závislosti na chování. Ústavní režim byl založen na samovazbě, společné práci, mlčení, odměňování byli podle zásluh a uložených disciplinárních trestů. Obvykle to bylo krácení stravy a tělesné tresty. Na základní prvky nápravného vězeňského systému upozornil v Anglii John Howard (1777–1778) kdy požadoval oddělení napravitelných od nenapravitelných vězňů, zaměstnávání prací, zavedení pravidelné školní výuky a náboženskou výuku. První vězeňský systém se opíral o přísnou kázeň vězňů na základě zkušeností z klášterního života. Systém uzavření o samotě a mlčení se ve 2. polovině 18. století rozšířil po Evropě (Německo, Rusko, Francie), dále na americký kontinent do států Pensylvánie a New York. První polovina 19. st. přináší vznik „ženevského“ klasifikačního systému, jednalo se o třídění odsouzených do stejnorodých skupin podle věku, pohlaví, druhu trestné činnosti, délky trestu, způsobilosti k nápravě, aj. Odsouzení byli zařazováni do 4 režimů s odstupňovanou přísností v závislosti na spáchané trestné činnosti. Dbalo se také na úsilí o nápravu projevované dobrým chováním a pracovními výsledky. Tělesné tresty již nebyly připouštěny, bylo zavedeno prominutí třetiny trestu za dobré chování a pracovní výsledky. Ve 2. polovině 19. století existoval klasifikační systém elmírský (USA) a bortstalský (Anglie), přinesl mladým odsouzeným možnost vyučení se řemeslu. V dalších letech přinesl anglický a irský progresivní systém požadavek, že odsouzený by měl projít různými stupni přísnosti režimu a po $\frac{3}{4}$ vykonaného trestu mohl být podmíněně propuštěn a předán pod dohled policie. V případě selhání na svobodě by ovšem musel vykonat zbytek trestu. **Evropský vězeňský systém 20. století kladl důraz na mravní polepšení odsouzených a humánní výkon trestu odnětí svobody. K tomu sloužily jednotlivé složky výchovy a to pracovní činnost, kázeň a kulturně mravní výchova vězňů.**⁶⁵

---

⁶⁵ KÝR, A. *Historická penologie č. 1/2003*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

2.2 Osobnosti světové

V klasické penologické škole byl prosazován názor, že trest má být vyměřen s ohledem na věk, společenské postavení, mentální úroveň a podle stejných měřítek pro všechny odsouzené. Po Velké francouzské revoluci se mělo za to, že duševně nemocní pachatelé trestních činů nejsou zločinci, nemohou zodpovídat za své jednání. Jedním z prvních, který se zabýval kriminalitou jako společenským fenoménem, byl francouzský lékař **Julien Offray de la Mettrie** (1709 – 1751). Další vývoj přinesl nutnost řešení příčin, které ke kriminalitě vedly. Italský právník **Cesare Beccaria**, prosazoval myšlenku, že funkcí zákona je sloužit potřebám společnosti, nevynucovat morálku násilím a zabývat se prevencí. Tyto myšlenky byly inspirací v Evropě i USA. **John Howard** (18. st.) se zabýval organizací cílené nápravy vězňů výukou občanské výchovy, odstraněním negramotnosti, omezeného práva vězňů a požadavku vyškoleného vězeňského personálu. Na základě zkušeností v době epidemií navrhnul opatření k ochraně zdraví vězňů. Vězeňským systémem se zabýval také **Alexander Maconochie**, byl praktikem, tvůrcem moderní penologie (bodovacího systému pochval), který popsal principy možností práce s vězni. Důležitá pro něj byla příprava vězně k návratu do společnosti a zavedení skupinové terapie. 1. Krutost a brutalita ponižuje odsouzeného i společnost, která brutalitu používá. 2. Výkon trestu má být využit k nápravě odsouzeného a jeho přípravě pro život po propuštění. 3. Délka trestu by měla být individuální, neboť k nápravě osobnosti není nutná stejná doba. Zastával názor, že by měli být vězni zainteresováni na vlastní nápravě.⁶⁶

2.3 Národní teorie

Rozvoj vězeňského systému v ČR (i některých postkomunistických zemích) je na rozdíl od ostatních zemí otázkou několika desetiletí. Rozvinuté vězeňské systémy se pouze korigovaly, ČR se svým vězeňstvím po roce 1989 nastoupila cestu zásadní transformace. Jejím cílem je srovnání vězeňského systému se zeměmi EU. Navazuje na počátky tradice českého vězeňství, které jsou spatřovány ve dvacátých a šedesátých letech min. století. O skutečné transformaci se dá hovořit až od let devadesátých do současnosti. Zdrojem inspirace jsou také zkušenosti vězeňství západní Evropy.⁶⁷ Ústředním pojmem teorie

---

⁶⁶ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I*. Liberec: Technická univerzita, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6.

⁶⁷ *Evropské vězeňské systémy: Minulost-přítomnost-budoucnost*. Sborník referátů přednesených na Mezinárodní konferenci pořádané VS ČR. Praha: GŘ VS ČR, 2003. ISBN 80-239-0138-9.

i praxe vězeňství jsou programy zacházení. Problematika této oblasti je základem penologického výzkumu. Moderní penologie vyžaduje zacházení humánní, bezpečné a účinné. Každá lidská bytost je sebe determinující a může směřovat k určitému cíli, tato myšlenková podstata tvoří filozofické východisko moderní penologie a penitenciaristiky, která je uplatňována i v České republice a je vykonávána Vězeňskou službou ČR.⁶⁸

2.4 Osobnosti národní

František Josef Řezáč, 1819-1879 žil v době, kdy byla v Českých zemích absolutní moc v rukou panovníka. Hospodářské těžkosti monarchie byly řešeny převážně na úkor českých zemí ve srovnání s ostatními územními celky. K potlačování českého kulturního a politického života byl využíván každý možný způsob represí a opatření, od využití policie, vojska až přes nedostatečnou podporu zanedbaného školství, udržování cenzurních předpisů, neinformování obyvatel a udržování nízké vzdělanosti. Germanizační tlaky hlavně ve školství, poněmčování pohraničních oblastí vyvolávalo sílící snahy českých vlasteneckých kruhů s požadavkem rovnoprávnosti českého národa a uznání jeho bývalých práv v rámci monarchie. F. J. Řezáč se zapojil do obrozeneckého hnutí, byl především teolog a pedagog, zločinnost chápal jako společenské zlo, které lze překonat šířením dobra vedoucí k nápravě lidské společnosti. Jako pedagog viděl cestu ve vzdělávání a mravní výchově. Působil jako kněz ve svatováclavské trestnici v Praze a do vězeňství vnesl pedagogický rozměr a etické principy v zacházení s vězni. Tyto zkušenosti uveřejnil v českém jazyce roku 1852 v základním díle českého humanizovaného vězeňství nazvaném „Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“. „*Pravda právo, právo svobodu, svoboda blaho zakládá.*“ Blaho člověka bude dosaženo odstraňováním chudoby nejen materiální ale hlavně mravní, která povede k odstraňování zločinnosti. Jeho přístup je totožný s moderním pojetím kriminologie, který se zabývá podmínkami a příčinami zločinnosti.⁶⁹

Doc. PhDr. Jiří Čepelák, CSc., 1915-1989, otec české penologie jako mezioborové nauky o ukládání, výkonu a účinnosti soudních trestů v naší moderní historii v letech 1966 až 1980. Pracoval v Ústavu práce, podílel se na sociologických a psychologických výzkumech prováděných v učňovských zařízeních a průmyslových podnicích. Po zrušení

---

⁶⁸ HÁLA, J. Z článku na <http://www.sweb.cz/penologie.hala>. [online]. [cit. 2014-20-01].

⁶⁹ UHLÍK, J. F. J. *Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*. In: Příloha časopisu české vězeňství č. 2/1997. Praha: 1997, s. 26-27.

ústavu v roce 1951 přešel jako vědecký pracovník do Ústavu pro péči o matku a dítě při Ministerstvu zdravotnictví. Zde se věnoval zkoumání psychogenních poruch žen, psychoterapii v součinnosti s farmakoterapií. V roce 1966 využil nového zákona o výkonu trestu odnětí svobody, který mimo jiné umožňoval působení psychologů ve vězeňství a začal se zabývat penologií. Od počátku svého působení ctil a zdůrazňoval dodržování lidských práv v podmínkách vězeňství ve smyslu Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni vydaných OSN v roce 1958. Zabýval se osobností pachatele trestného činu v biologické, psychologické a sociální dimenzi, zejména problematikou vězněných žen z hlediska původu a příčin jejich trestné činnosti a možností nápravy. Na základě zahraničních poznatků, obzvláště americké behavioristické psychologie, vytvářel soubor psychodiagnostických metod k využití nejen ve vězeňské populaci, ale i při provádění psychologických vyšetření uchazečů o službu ve vězeňství. Zabýval se též zkoumáním negativního vlivu vězeňského prostředí na psychiku a chování vězňů i vězeňského personálu. Přistoupil k aplikaci skupinových metod zacházení s vězni formou skupinového poradenství, skupinové psychoterapie a realitní terapie. V systému práce se skupinou odsouzených využíval principu sociálního učení, zejména u mladistvých a věkově blízkých vězňů. Zkušenost z psychofarmakologie uplatňoval v problematice vězeňské toxikomanie z hlediska aplikace diagnostických i terapeutických metod. V rámci svého působení přednášel penitenciární psychologii na vysokých školách v Praze, Olomouci, Bratislavě. Pořádal odborné kurzy pro psychology, pedagogy a vychovatele působící ve vězeňských zařízeních. Jeho nejvýznamnějším dílem je učebnice Penitenciární psychologie (1982), za svůj humanistický přínos a rozvíjení české penologie byl oceněn cenou „in memoriam“ (1997), Čestnou plaketou Vězeňské služby České republiky.⁷⁰

---

⁷⁰ KÝR, A. *Historická penologie č. 2/2005*. Praha: Institut vzdělávání, Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

3 SOUČASNÁFILOZOFIE TRESTU

Úvod do současnosti představím rozhovorem Luboše Xavera Veselého s ředitelem věznice Valdice plk. JUDr. Karlem Kocourkem vydaného v knize autentických rozhovorů, výpovědí doživotních vězňů nazvané *Doživotí* z roku 2010.

Co považujete za největší problém českého vězeňství?

„Na základě mých zkušeností z cest, které jsem měl možnost podniknout v západní Evropě, je největším problémem českého vězeňství vězeňská architektura, a to hlavně v otázkách ubytování odsouzených. U nás po roce 1948 vznikala vězení zejména jako pracovní tábory, ubytování bylo řešeno kasárenským způsobem, po několika osobách na místnostech, kde byly postele nad sebou, což vytváří spoustu různých problémů. Domnívám se, že nejideálnější systém výkonu trestu je v klasické vězeňské architektuře, kde jsou odsouzení ubytováni po jednom. Odsouzení mají určité své soukromí, nemusejí být ve velkém kolektivu, kde jsou mnohdy vystaveni negativnímu jednání některých vězňů, schovávajících se v anonymním davu“.

Můžete porovnat úroveň vězeňství u nás a v Evropě?

„Můžu konstatovat, že experti, kteří k nám přijíždějí ze zahraničí, byli mnohdy překvapeni propracovaností systému českého vězeňství. V každém případě se české vězeňství nemá za co stydět. Jinak v oblasti programů zacházení, programů využití, vzdělávání, lékařské péče a účasti specialistů na výkonu trestu si myslím, že jsme se plně zapojili do západní Evropy.“⁷¹

Aplikace alternativ

V ČR aplikování moderních alternativních způsobů trestního řízení a alternativních trestů není dostatečně využíváno jako ve vyspělých zemích. Formy alternativ trestů jsou:

Narovnání § 309 TŘ, přípustné jen u méně závažných trestných činů, dává za souhlasu poškozeného a obviněného možnost dohodnout podmínky vzájemného vypořádání tak, aby mohlo být zastaveno trestní stíhání. Obviněnému je navíc uložena povinnost zaplatit určitou částku na obecně prospěšné účely. Výhodou je rychlost a efektivnost

---

⁷¹ VESELÝ, L. X. *Doživotí*. Praha: Nakladatelství XYZ s. r. o., 2010, s. 16-19. ISBN 978-80-7388-321-8.

nápravy situace, dává přednost před represí vůči pachateli.⁷² Podle odborníků uložení peněžitých trestů má smysl jen u solventních obviněných schopných zaplatit.⁷³

Podmínečné zastavení trestního stíhání §307 TŘ, upřednostnění nápravy škodlivého dopadu trestného činu před represí umožňuje zjednodušení, zrychlení a zlevnění trestního řízení v případech drobné majetkové trestní činnosti, neplacení výživného, nedbalostních trestních činů apod. Orgány činné v t. ř. zatěžují samy sebe, státní rozpočet, pachatele, svědky a zejména poškozené neúměrně zdlouhavým trestním řízením, které ve svém důsledku mnohdy vede ke zbytečnému trestu odnětí svobody, nárůstu nesplacitelných dluhů odsouzeného, jeho společenské degradaci a opomíjení zájmů státu.⁷⁴

Trest obecně prospěšných prací §45 TZ, 335-340 TŘ je alternativou trestu odnětí svobody. Podle psychologů a dalších odborníků trest odnětí svobody v kratším časovém trvání neplní výchovnou funkci a odstrašující účinek je minimální, doporučují se kratší tresty odnětí svobody nahrazovat trestem obecně prospěšných prací. Pachatel, (který není nebezpečný) svou prací vrátí společnosti újmu způsobenou trestným činem. Je zachována možnost kontaktu s rodinou a nepřerušeny sociální vazby (ve vězení nahrazeny škodlivými na kriminální prostředí). Dle Jaroslava Hály se jedná o nadějnou a humánní alternativu ke krátkodobým trestům nepodmíněného odnětí svobody.⁷⁵

Parole podmíněčné propuštění z výkonu trestu do polouzavřeného zařízení s dohledem, sociální a právní pomocí. V právním řádu ČR chybí. Ve vyspělých zemích činí podíl alternativ na celkovém počtu případů všeobecně více než 50%, v některých zemích až 70%. V České republice je trest odnětí svobody ukládán v 80%, z toho polovina nepodmíněně. Alternativy se udělují v 5 – 20%.⁷⁶

---

⁷² <http://zakony.kurzy.cz/141-1961-trestni-rad/cast-3-hlava-20-oddil-4/>. [online]. [cit. 2014-20-01].

⁷³ HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-013-3.

⁷⁴ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Výsledná zpráva projektu Českého helsinského výboru. Český helsinský výbor: Nadace rozvoje občanské společnosti a Fordovy nadace, 2000. ISBN 80-86436-00-4.

⁷⁵ HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-013-3.

⁷⁶ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Výsledná zpráva projektu Českého helsinského výboru. Český helsinský výbor: Nadace rozvoje občanské společnosti a Fordovy nadace, 2000. ISBN 80-86436-00-4.

3.1 Izolace od společnosti

Slouží k zajištění bezpečnosti ostatních členů společnosti. Vězeňský systém je posledním článkem orgánů trestního řízení. Chrání společnost před kriminalitou, je represivní institucí. Má také charakter sociální péče, která usiluje o společenskou rehabilitaci lidí, kteří porušují zákon. Kvalita a efektivita vězeňství by se měla projevit na kontinuitě procesu integrace propuštěných pachatelů do společnosti a úspěšnosti omezování páčání další trestné činnosti.

Nové trendy

V USA patří vězeňský průmyslově výrobní komplex mezi nejrychleji rostoucí ekonomiky (prison industry), kdy architektura je založena na principu jedna cela – jeden muž. Vzestup soukromých věznic začal v roce 1980 díky programu snížení počtu federálních zaměstnanců. Soukromé věznice dostávají od státu na každého vězně garantovanou pevnou finanční částku. Trendem je minimum strážných a maximum počtu vězňů.⁷⁷

Norsko, prostředí otevřených věznic a Věznice Bastøy (Bastøy Prison) jako první humanisticko – ekologická věznice (2007). Tato věznice se nachází na ostrově, kde ostraha je minimální. Hlavním principem Bastøy je naučit vězně odpovědnosti, respektu k sobě samým a ostatním lidem, motivovat je k bezproblémové existenci ve společnosti. Na Bastøy se většinou dostávají jeden až dva roky před koncem svého trestu a pobyt by měl co nejvíce připomínat pobyt na svobodě. Míra recidivy se pohybuje okolo 20 %, v Norsku (cca 5 mil. obyvatel) je uvězněno 3700 vězňů a třetinu z toho tvoří cizinci. Výkon trestu je rozdělen do několika etap. Každý odsouzený absolvuje kurzy životních dovedností a také školení o řádu a předpisech i o tom, jak se mají chovat. V další etapě čeká odsouzené jiné ubytování, bydlí po pěti, ale pouze v případě, že prokázali schopnost dodržovat řád a předpisy. Rozvíjí své sociální dovednosti, starají se o úklid, údržbu. Odborná příprava a vzdělání je další úrovní výkonu trestu. Vzdělávání je nabízeno ve spojitosti s konkrétním pracovištěm odsouzeného. S vězni se pracuje na získávání smyslu pro odpovědnost, protože jen malý počet vězňů přijímá odpovědnost za své činy. Výzkumy ukazují, že vězni přebírají hodnotový systém ostatních odsouzených ve svém

---

⁷⁷ <http://equal.spj.cz>, *EU - Projekt šance – Koalice šance, zaměstnávání osob propuštěných z VTOS*. [online]. [cit. 2014-10-01].

sociálním prostředí. Působením proti tomuto procesu se dá tak, že i ve vězení se vytváří kultura prostředí a tím se narušuje „nepřátelská“ kultura.⁷⁸

Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu se zabýval otázkou, proč vězňů v České republice stále přibývá. Zmapovány byly roky 2003 až 2011, kde se uvádí, že počet vzrostl bezmála o 7000 lidí při poklesu kriminality a při stálém počtu objasněnosti případů policií (40%). Jednou z příčin je i to, že soudci stále častěji volí nepodmíněný trest, v tomto sledovaném období trest odnětí svobody stoupl o třetinu. I když u méně závažných TČ mohou volit také peněžitý trest, obecně prospěšné práce, domácí vězení. Kritika Výboru proti mučení OSN (CAT) při návštěvě ČR v roce 2012 se týkala přeplněnosti českých věznic s doporučením využívání alternativních ne vazebních opatření. V Statistické ročence za rok 2012 uvedla VS ČR, že rok 2012 byl rokem překročení hranice uvězněných s počtem 23500 osob. Stav ubytovacích kapacit dosáhl 111,59% (Kuřim 134,9%). V roce 2012 trest odnětí svobody do výše 2 let vykonávalo 56,6 % osob za nejčastější trestné činy výtržnictví, zanedbání povinné výživy nebo maření výkonu úředního rozhodnutí. S těmito trestnými činy je spojena náhrada škody, avšak uvězněním se ztratí příjem, ze kterého by byla škoda hrazena. Po amnestii prezidenta (leden 2013), odešlo 6443 osob, z médií je známo, že amnestie nebyla připravená, lidé se neměli kam vrátet (někteří v letním oblečení), do konce května se vrátilo 459 amnestovaných osob.⁷⁹

3.2 Zamezení páčání trestné činnosti

Postpenitenciární péče

Je nejdůležitějším nástrojem prevence recidivy páčání trestné činnosti osob propuštěných z VTOS. Také je základním nástrojem resocializace a integrace těchto osob do společnosti, je nabídkou sociálních služeb propuštěnému. Probíhá v několika rovinách a za spolupráce státních i nestátních institucí. Vychází z kontinuální sociální práce sociálního kurátora v návaznosti na činnost dalších úřadů, organizací a institucí (soudy, úřady práce, léčebná zařízení, diagnostické a výchovné ústavy aj.) a komplexního působení na „klienta“ s cílem jeho sociální rehabilitace. Patří do terciální prevence. Kontinuální sociální práce a řešení těchto problémů by mělo být s dostatečným předstihem před propuštěním z věznic, návštěvami kurátorů ve věznici, metodickými pokyny ministerstva práce a sociálních věcí

⁷⁸ <http://www.severskelisty.cz/kaleido/kale0349.php>. [online]. [cit. 2014-10-01].

⁷⁹ *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2012. Část III. Vězeňství.* http://helcom.cz/w/wpcontent/uploads/2013/09/ZLP_2012.pdf. [online]. [cit. 2014-10-01].

ke specifickým úkonům kurátorů a úřadů. Je ke škodě, že sociální kurátor není začleněn do systému kontinuálního resocializačního působení při realizaci programu přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu.⁸⁰

Hmotné zabezpečení osob propuštěných z VTOS

Návrat do společnosti ve většině případů provází neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků. Propuštěný při řešení své situace je ohrožen sociálním vyloučením. Potřebné informace k překonání okamžitého nepříznivého stavu poskytuje obecní úřad. Osoby po propuštění z VTOS mají nárok na všechny dávky jako jiné osoby, dávky státní sociální podpory, dávky v hmotné nouzi, pokud splňují nároky na přiznání, případně důchody. V praxi má velký význam dávka sociální podpory příspěvek na bydlení, zohledňují se však dvě kritéria, první hledisko je maximální integrační podpora, na druhé straně hospodárné využívání státních financí. **Získávání zaměstnání** – při hledání někteří zaměstnavatelé žádají o výpis z rejstříku trestů. Ne vždy je tento požadavek oprávněný, toto je ošetřeno zákonem č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací.⁸¹ Zabránění a neuplatnění na trhu práce je často sekundární represí vedle samotného potrestání. Také právo EU uznává přístup k zaměstnání jako klíčovou hodnotu. Pro dodržení zásady rovného zacházení byla vydána Směrnice Rady 2000/78/ES, která stanoví obecný rámec pro rovné zacházení.⁸²

Sociální služby

V rámci postpenitenciární péče jsou sociální služby dvojí. Specializované a obecné zajišťované veřejnou správou nebo neziskovými organizacemi. Specializované služby jsou práce sociálních kurátorů, popř. činnosti azylových domů, terapeutických komunit apod. Sociálních služeb prováděných nestátními neziskovými organizacemi se zaměřením na konkrétní cílovou skupinu je v ČR nedostatek. Dle informací ministerstva práce a sociálních věcí jsou v dnešní době registrována pouze tři zařízení, která poskytují sociální pomoc osobám vracejícím se z výkonu trestu.⁸³ Hlavní náplní pomoci je řešení jiného

---

⁸⁰ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Výsledná zpráva projektu Českého helsinského výboru. Český helsinský výbor: Nadace rozvoje občanské společnosti a Fordovy nadace, 2000. ISBN 80-86436-00-4.

⁸¹ Ustanovení §62 zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁸² MOTEJL, O. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství*. ISBN 978-80-7357-606-6.

⁸³ <https://sluzbyprevence.mpsv.cz/>. [online]. [cit. 2013-12-15].

životního problému, např. závislost na drogách. Kapacity těchto služeb jsou velmi omezené, často těmto osobám hrozí vyloučení a bezdomovectví.⁸⁴ V současné době neexistuje ucelený program pro tyto osoby, který by reflektoval jejich specifika. Existuje roztržitost služeb, většina nerespektuje individuální specifický přístup. Životní situace těchto osob není řešena komplexně. Programy jsou soustředěny na rekvalifikační a odborné programy, chybí motivační aktivity. Většina z nich se soustředí na základní materiální pomoc, přístřeší, oděv a stravu.⁸⁵

3.3 Zacházení vs. resocializace

Programy zacházení jsou zakotveny v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb., a dále je upravuje vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a metodický list ředitele odboru výkonu vazby a výkonu trestu GŘ VS ČR č. 2/2000. Program zacházení obsahuje konkrétní cíl, pracovní aktivity, vzdělávání, speciální výchovné metody. Zabývá se také vhodným využitím zájmů, to vše s cílem dosažení změny v hodnotové orientaci odsouzeného. Programy zacházení dříve resocializační programy jsou důležitou součástí výkonu trestu odnětí svobody. Změna názvu tohoto institutu (v novele zákona č. 169/1999) naznačuje, že resocializace ve výkonu trestu je velmi obtížná a těžko dosažitelná. Tento dříve zákonný požadavek je podmíněn více faktory, a to prostředím ve věznici, kvalitním personálem, dostatečným finančním zázemím pro výkon zájmových aktivit a nakonec přístupem samotného odsouzeného k jeho možné nápravě, resp. změnou jeho postojů a názorů.⁸⁶ Zpracovává se pro každého odsouzeného zvlášť. Obsahuje konkrétní, zformulovaný cíl působení na odsouzeného a metody zacházení směřující k dosažení cíle. Určuje povinné a dobrovolné činnosti. Obvykle je to způsob zaměstnávání, účast na terapiích, vzdělávání nebo činnosti vedoucí k předpokladu samostatného života. Úspěšnost programů předurčuje zařazení do skupin v rámci diferenciací vnitřních skupin, při rozhodnutí a změně typu věznice popř. žádosti o podmíněné propuštění.

---

⁸⁴ MOTEJL, O. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství*. ISBN 978-80-7357-606-6.

⁸⁵ Tamtéž, s. 190.

⁸⁶ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Výsledná zpráva projektu Českého helsinského výboru. Český helsinský výbor: Nadace rozvoje občanské společnosti a Fordovy nadace, 2000. ISBN 80-86436-00-4.

3.4 Koncepce – vězení jako sociální péče

Právní úprava

Osobní svoboda a její nedotknutelnost je zakotvena ve všech lidsko-právních předpisech. Zásahy do lidské svobody a limity pro uplatnění jsou zakotveny v ústavě ČR a LZPS. V odst. 4 je uvedeno že, „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“. Na toto navazuje čl. 7, který stanoví zákaz mučení a podrobení krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Článek 8 uvádí možnosti omezení osobní svobody a v čl. 10 se říká, že každý má právo na zachování lidské důstojnosti.⁸⁷ Při posuzování ochrany svobody se zohledňují také mezinárodní úmluvy, jako Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod aj.⁸⁸ Výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby upravuje trestní zákon⁸⁹ a trestní řád,⁹⁰ tento doplňuje vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. V předešlém trestním zákoně byl účel trestu explicitně uveden, trest jako ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění odsouzenému v dalším páchání trestného činu a výchova k řádnému životu, a s tím spojené výchovné působení na ostatní členy společnosti.⁹¹ Toto platí i dnes, jako primární účel trestu je ochrana společnosti, zabránění v páchání a výchova k řádnému životu. Trest může být vykonáván způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného, omezuje účinky efektu prisonizace a „kriminální infekce“. Ve standardních minimálních pravidlech je účel trestu vymezen jako opatření k ochraně společnosti před pácháním trestných činů, tohoto cíle může být dosaženo tehdy, když je doba uvěznění využita k zabezpečení pachatele a jeho návratu do společnosti, kdy pachatel bude ochoten a schopen vést soběstačný život v souladu se zákonem. Jde o snahu minimalizovat rozdíly mezi životem ve vězení a na svobodě, které vedou ke snížení odpovědnosti nebo respektu vězňů k jejich důstojnosti jako lidských bytostí.⁹² Práva a povinnosti příslušníků Vězeňské služby ČR upravuje zákon o vězeňské

---

⁸⁷ Ústava ČR.

⁸⁸ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

⁸⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁹⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

⁹¹ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

⁹² Rezoluce OSN přijatá roku 1955. In: MOTEJL, O. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství*. ISBN 978-80-7357-606-6.

a justiční stráží.⁹³ K penitenciární problematice se řadí také zákony, které se problematice vězeňství nevěnují, ale výkon vězeňství se jimi řídí. Zejména zákonem č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, zákon č. 262/2006 Sb., zákoníkem práce, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád a další. Podrobnější úpravy jsou stanoveny interními předpisy vězeňské služby, nařízením generálního ředitele Vězeňské služby, případně nařízením ministra spravedlnosti.⁹⁴ Mezi dokumenty vytvořené mezinárodními organizacemi, které upravují téma omezení osobní svobody ve vězení a mají povahu doporučení (soft law) je pro ČR určující členství v těchto organizacích a aplikace zásad zpracovaných těmito organizacemi. Je to Výbor ministrů Rady Evropy a Evropská vězeňská pravidla, OSN a Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni. Ve vztahu k lékařské péči jde o Principy lékařské etiky (WHO světová zdravotnická organizace, Moskevská deklarace z roku 2003, vězeňské zdravotnictví jako součást veřejného zdravotnictví, se zdůrazněním práva vězně na stejné úrovni jako osoby neomezené na svobodě).

Sociální podmínky

Důstojný výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby se neobejde bez záruky alespoň minimální úrovně zajištění sociálních podmínek. Tato oblast je upravena ve Vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. **Strava** - poskytování pravidelné stravy za podmínek udržení zdraví a přihlížející k jejich zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. Přihlíží se také ke kulturním a náboženským tradicím odsouzených.⁹⁵ Součástí práva na stravu je i garance času k jeho konzumaci. **Spánek** - zabezpečení denní osmihodinové doby ke spánku, během které se musí zachovávat klid. Pokud to podmínky umožňují, jsou odsouzení v celách uzamykáni. **Hygiena** - věznice je povinna zajistit podmínky pro dodržování osobní hygieny. Koupání je zajištěno alespoň 1x týdně, koupáním se myslí sprchování teplou vodou. Odsouzený, který nemá základní hygienické prostředky ani peněžní prostředky na jejich zakoupení, má právo na jejich poskytnutí od správy věznice. **Výstroj vězněných osob** - odívání musí chránit zdraví a odpovídat klimatickým podmínkám. Oděv hraje sociální a psychologickou roli. Výměna a údržba vězeňského osobního prádla je prováděna

---

⁹³ Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a Justiční stráží České republiky.

⁹⁴ MOTEJL, O. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství*. ISBN 978-80-7357-606-6.

⁹⁵ MOTEJL, O. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství*. Ustanovení § 16 zák. o VTOS. ISBN 978-80-7357-606-6.

1x týdně, lze také obdržet vlastní obuv či prádlo při návštěvách. Ve věznicích s dohledem a v mimopracovní době lze nosit vlastní oděv.⁹⁶ **Vycházky** - účelem je pobyt na čerstvém vzduchu a aktivní odpočinek. Jedná se také o prostředek psychohygieny, rekreace, uvolnění napětí z omezeného prostoru. Slouží k tomu vycházkové prostory v čase minimálně 1 hodiny. Právní předpisy stanoví kategorii uvězněných, kteří by se neměli setkat. **Peněžní prostředky a možnost nakládání s nimi** - peníze odsouzenému se ukládají na účet zřízený a vedený věznicí. Zde má odsouzený ponechány též peníze, které předal při nástupu do výkonu trestu. Po novele vyhlášky číslo 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob ve VTOS zaměstnaných, se může použít 20% čisté odměny za práci (dříve 12%). Odsouzený, který není zařazen do práce, dostává sociální kapesné poskytované věznicí v případě, že neodmítl ze závažného důvodu práci 100 Kč za jeden měsíc. Při propuštění lze poskytnout příspěvek ve výši 2000 Kč.⁹⁷ **Uspokojování kulturních potřeb** a garance času na osobní volno. Odsouzení jej mohou využívat k četbě knih, časopisů, sportovním aktivitám, hraní společenských her, sledování televize nebo poslechu rádia. Mohou se účastnit bohoslužeb nebo jiného duchovního programu. **Duchovní služby ve VTOS** jsou výrazem práva na svobodný výkon svého náboženství⁹⁸ a plní také sociální funkci při resocializaci.⁹⁹ Jde o významné přispění k posílení mravního cítění pachatelů, akceptování viny a následné lítosti za spáchaný trestní čin. Jedná se také o možnost nalezení jiné životní cesty, najít naději ve víře. **Důstojný výkon trestu u osob se zdravotním postižením** - věznice garantuje zajištění přiměřených podmínek a důstojný výkon trestu také pro osoby se zdravotním postižením. Tyto podmínky nejsou konkretizovány, jde o materiálně technické vybavení věznice a konkrétní případ. Realizace osobní asistenční služby je prováděna k tomuto účelu vybranými proškolenými odsouzenými.

---

⁹⁶ MOTEJL, O. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství*. ISBN 978-80-7357-606-6.

⁹⁷ Ustanovení §23, zákona o VTOS.

⁹⁸ Ustanovení § 20, zákona o VTOS.

⁹⁹ Čl. 16 LZPS a Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech. In: MOTEJL, O. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství*. ISBN 978-80-7357-606-6.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 SOCIOLOGICKÉ VÝZKUMY

Jak česká veřejnost vnímá problematiku vězeňství?

Institut pro kriminologii a sociální prevenci v rámci Střednědobého plánu výzkumné činnosti na období 2012-2015 uveřejnil v loňském roce výsledky omnibusového šetření týkajícího se tohoto tématu. Názory veřejnosti vycházejí často z nejasných představ, jak vykonávaný nepodmíněný výkon trestu odnětí vypadá, jakou újmu představuje a zda takový trest odsouzeného odrazuje od opakovaného páchaní TČ. Uvádí také, že důvodem toho jsou nedostatečné zdroje informací a absence penologických výzkumů.

Na otázku „Zajímáte se o problematiku vězňených osob?“ odpovědělo:

vůbec ne 50,7% respondentů; **spíše ne** 28,3%; **jen okrajově** 17%; ostatní neví. **Ano odpovědělo 2,8%.**

Na otázku „Domníváte se, že podmínky výkonu trestu v českých věznicích jsou nyní pro vězně?“ odpovědělo: velmi dobré 44,6%, **dobré** 32,5%, **špatné** 7,2%, **velmi špatné** 1%, ostatní neví. **Že podmínky jsou luxusní** si myslí 45,7% respondentů.

Na otázky týkající se nákladů (náklady na jednoho vězně podle VSČR denně činí $\emptyset$ 872 Kč)¹⁰⁰ si 72,8% respondentů myslí, že jsou vysoké, přičemž nevyšší počet respondentů 35,5% odhaduje měsíční částku mezi 10 500- 20 000 Kč.

Na otázku odhadu počtů vězňených osob s nevyšším údajem 26,9% respondentů uvedlo odhad 50 000 – 100 000 vězňených.¹⁰¹

Tab. 1. Počty uvězněných osob

Vězněné osoby	Ženy	Muži
Dospělí	994	15990
Mladiství	5	102
Chovanci*	3	35
Celkem	17 129	

* zabezpečovací detence

¹⁰⁰ <http://www.vscr.cz/>. [online]. [cit. 2014-03-21]

¹⁰¹ MAREŠOVÁ, A. *Jak současná česká veřejnost vnímá problematiku vězeňství*. Kriminallistika 2/2013, s. 91-102. Praha: MVČR. ISSN 1210-9150.

Tab. 2. Počet odsouzených ve VTOS

Výkon trestu	Ženy	Muži
Dospělí	877	14050
Mladiství	3	77
Celkem	15 007	

Tab. 3. Naplněnost

Naplněnost	Kapacita	%
Vazba	2590	80,46%
Trest	18079	83,01%
Detence	66	57,58%
Celkem	20 735	82,61%

Tab. 4. Doživotně odsouzení

Doživotně odsouzení	ČR
Muži	43
Ženy	3
Celkem	46

Zdroj: VSČR (k 21. 03. 2014)

Při zkoumání norem chování jde o poznávání pravidel přijatelného chování a o jejich uspořádání, které společnost sdílí. Průnik hodnot do „přijatelného“ chování má mnoho různých podob, empirické výzkumy užívají formu jejich opaků. „Přijatelnost“ se zjišťuje na škále, kde se z převahy přijatelnosti chování usuzuje o tom, že se z nepřijatelného chování – přestupku stává chování „normální“. O normách se usuzuje ve srovnávání testovaných přestupků mezi sebou a vývoji společnosti. Na základě porovnávání lze usuzovat na stabilizaci, nebo naopak o změně pojetí života ve společnosti.¹⁰² Podle

¹⁰² PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot. Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti ČR*. Praha: Academia, 2009, s. 9-11. ISBN 978-80-200-1751-2.

autorů knihy *Inventura hodnot* je výzkum této problematiky těžko uchopitelný. Lidské hodnoty mají význam pro existenci člověka i pro společnost, společenského uspořádání jistot i nejistot. Existují jako sociální jevy, proto jejich empirické zkoumání může přispět k jejich poznání a poznávání hodnot ve společnosti. „*Hodnoty jsou jedním z prvků motivace, chování i utváření vztahů ve společnosti. Hodnotové struktury nám také charakterizují epochu, dobu ale i generaci. Jsou jedním ze zdrojů kultury a kulturnosti.*“¹⁰³

Co se týče zacílení hodnotové orientace (sledované období 1997 - 2007) se ukazuje následující struktura:

- 1. Hédonismus** (skromnost, altruismus 9 : 0,5).
- 2. Rovnostářství** (nad diferenciací 7 : 2,5).
- 3. Xenofobie** (a nexenofobní orientace 50 : 50).
- 4. Svoboda** (bohatství a bezpečnost 2 : 1).
- 5. Osobní odpovědnost** (přenášení odpovědnosti na druhé 7,5 : 2).
- 6. Etastické orientace** (odpoutání se od státního paternalismu 50 : 50).
- 7. Konformita** (prosazení se 3 : 2).
- 8. Sekularita** (náboženství 3 : 1).¹⁰⁴

Výsledky současných preferovaných životních hodnot ve společnosti ČR: **1.** Rodina, **2.** Přátelé a známí (sociální zakotvení – nejvyšší nárůst od r. 1991), **3.** Volný čas (preferance spojené s hédonismem), **4.** Práce. Za ní (s velkým odstupem) Politika a Náboženství.

Z šetření které jsem provedla, se dá usuzovat, že pořadí zaměření hodnot i pro odsouzené ve VTOS zůstává neměnné. Za zajímavé považuji porovnání výsledku k zjištění zaměření na pomoc druhým (skromnost, altruismus). Jak lidé v naší společnosti, tak i osoby ve VTOS považují tyto hodnoty za nejméně důležité.

---

¹⁰³ PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot. Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti ČR*. Praha: Academia, 2009, s. 11. ISBN 978-80-200-1751-2.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 275-292.

4.1 Cíl výzkumu

Svoboda je nejcennějším statkem člověka. Trest odnětí svobody je nejvyšším trestem, kterým společnost trestá pachatele trestných činů. Trest musí být vykonáván způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného. Je takto chápána i odsouzenými?

4.2 Stanovení hlavního výzkumného projektu

Byly stanoveny tyto hypotézy:

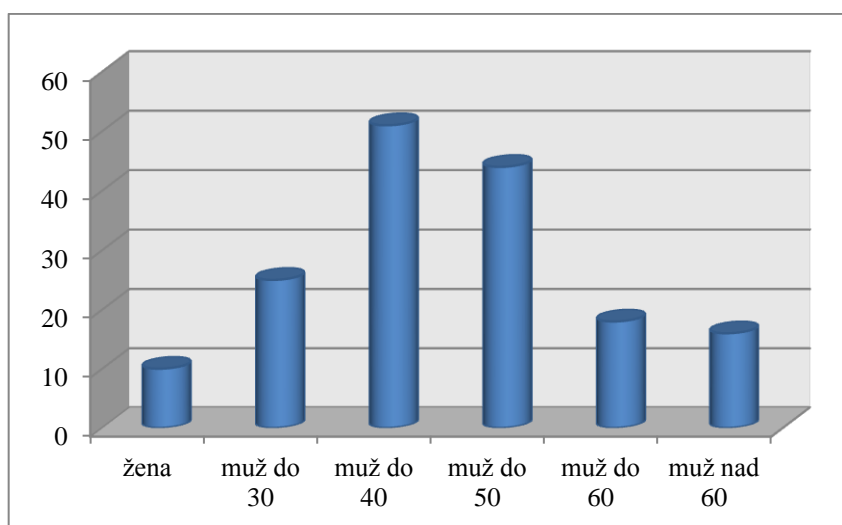
H₁ Pokud je trest odnětí svobody nejvyšším trestem v lidské společnosti, je svoboda na 1 místě v žebříčku hodnot odsouzených?

H₂ Lidská důstojnost je deklarována jako nedotknutelná. Je humanizace trestu na takovém stupni, že odsouzení preferují jiné hodnoty před lidskou důstojností?

4.3 Popis zkoumaného vzorku

K dosažení výsledků cíle výzkumu jsem zvolila kvantitativní výzkum za použití škálového dotazníku. V dotazníku je 21 otázek týkajících se obecných hodnot v životě člověka, a 8 otázek životních cílů do budoucna. Na škálové stupnici od 1 do 5 volili respondenti číselné hodnoty, číslo 1 s nejmenší důležitostí a číslo 5 největší důležitostí v životě. Analytickou jednotkou byli odsouzení ve VTOS z vazební věznice Pankrác a věznice v Brně Bohunicích. Z celkového počtu 200 dotazovaných, po vytřídění neúplných dotazníků je základním souborem 164 respondentů včetně 15 žen.

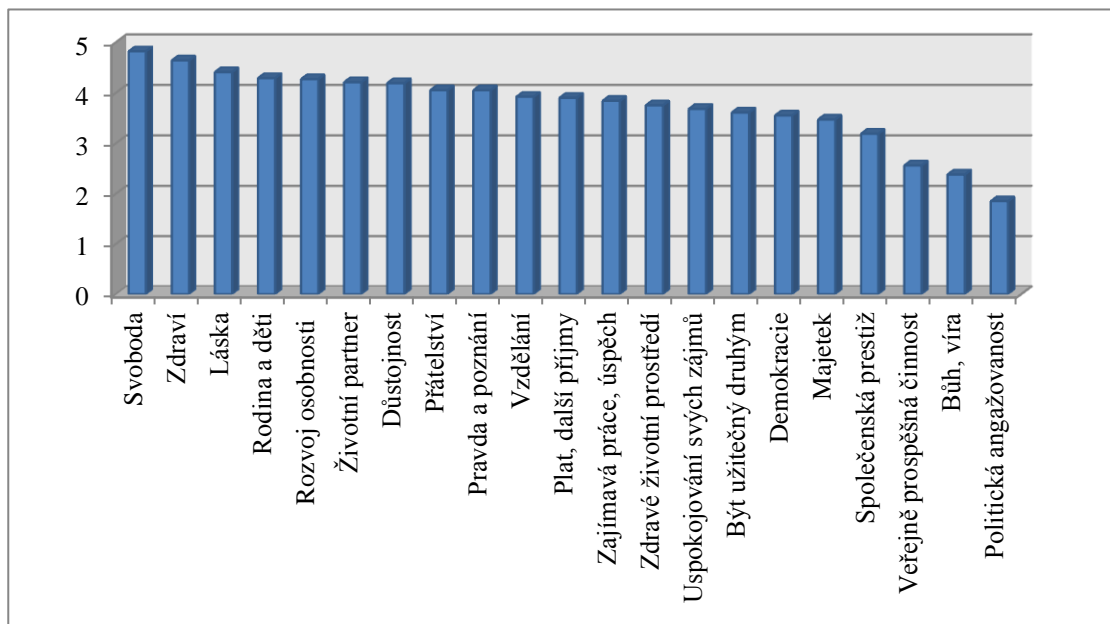
4.4 Interpretace výsledků výzkumu

Obr. 1. Věkové zastoupení respondentů

Tab. 5 Výsledky pořadí hodnot

8	Svoboda	4,82	790	D
1	Zdraví	4,64	761	A
3	Láska	4,41	724	A
6	Rodina a děti	4,29	703	A
13	Rozvoj osobnosti	4,27	700	B
4	Životní partner	4,21	690	A
2	Důstojnost	4,19	687	D
5	Přátelství	4,05	665	A
9	Pravda a poznání	4,05	665	D
14	Vzdělání	3,92	643	B
12	Plat, další příjmy	3,9	640	B
10	Zajímavá práce, úspěch	3,84	629	B
7	Zdravé životní prostředí	3,75	615	C
16	Uspokojování svých zájmů	3,68	603	C
15	Být užitečný druhým	3,61	592	E
11	Demokracie	3,55	582	E
17	Majetek	3,47	569	B
18	Společenská prestiž	3,19	523	B
20	Veřejně prospěšná činnost	2,56	420	E
21	Bůh, víra	2,38	390	D
19	Politická angažovanost	1,85	303	E

Obr. 2. Celkové pořadí preferovaných hodnot

H₁ Pokud je trest odnětí svobody nejvyšším trestem v lidské společnosti, je svoboda na 1 místě v žebříčku hodnot odsouzených?

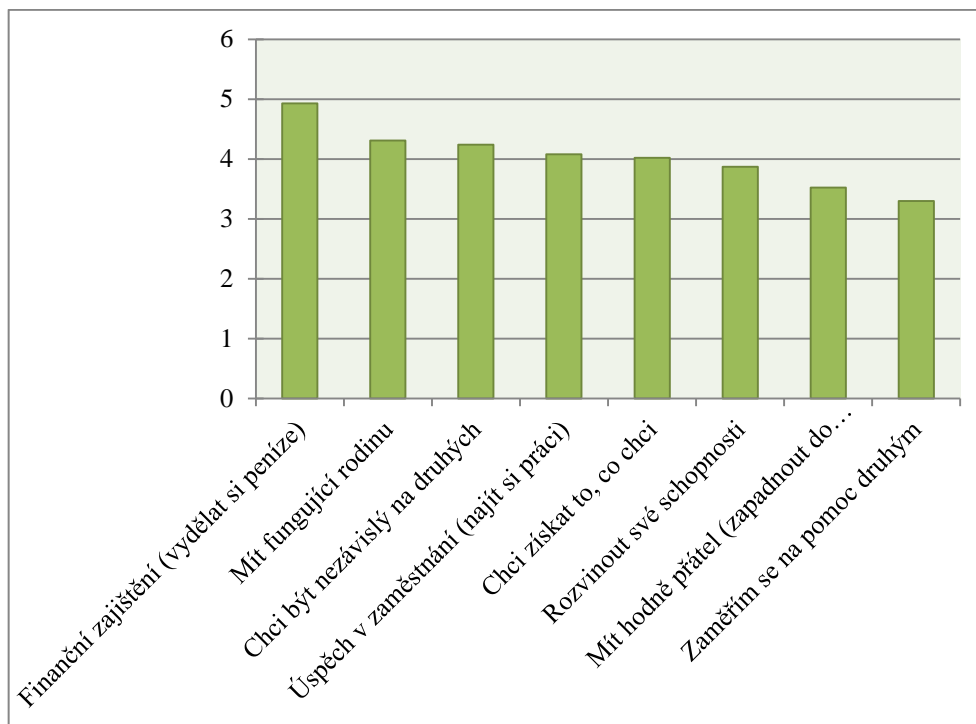
Hypotéza byla verifikována.

H₂ Lidská důstojnost je deklarována jako nedotknutelná. Je humanizace trestu na takovém stupni, že odsouzení preferují jiné hodnoty před lidskou důstojností?

Hodnota důstojnost se objevila na 7 místě hodnotového výčtu. Osoby ve VTOS (stejně jako většina populace) dávají přednost rodině, svobodě, zdraví.

Hypotéza byla verifikována.

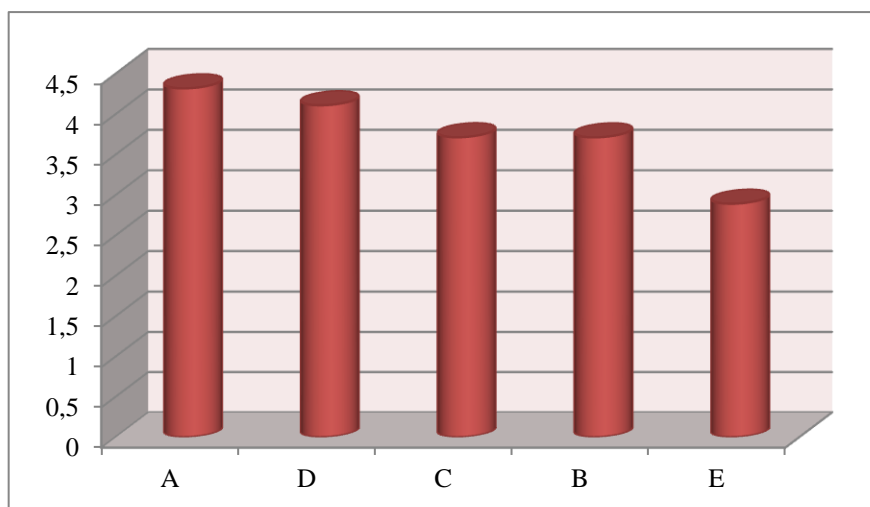
Z otázek týkajících se orientace na budoucnost vyplývá, že se odsouzení chtějí zaměřit na finanční zajištění, „vydělat si peníze“. Ovšem nedostatek sociálních kontaktů s vnějším světem přináší propuštěným fyzickou izolaci a hrozí recidiva. Profesionalita personálu, důraz na vzdělávání a práce s novými návyky mohou pomoci propuštěným s uplatněním na trhu práce.

Obr. 4. Pořadí hodnot zaměřených na budoucnost

Tab. 7. Pořadí hodnot osob ve VTOS věnovaných budoucnosti.

Zaměření na budoucnost	Celkem	%
Finanční zajištění	809	4,93
Mít fungující rodinu	707	4,32
Chci být nezávislý na druhých	696	4,24
Úspěch v zaměstnání – najít si práci	669	4,08
Chci získat, to co chci	659	4,02
Rozvinout své schopnosti	635	3,87
Mít hodně přátel	577	3,52
Zaměřím se na pomoc druhým	541	3,30

Obr. 3. Komparace hodnotových skupin

Tab. 6. Baterie hodnotových skupin

Skupina	%	Hodnoty
A	4,32	Zdraví, láska, rodina a děti, životní partner, přátelství
B	3,76	Rozvoj osobnosti, vzdělání, plat, zajímavá práce, majetek, prestiž
C	3,71	Zdravé životní prostředí, uspokojování zájmů
D	4,11	Svoboda, důstojnost, pravda a poznání, bůh a víra.
E	2,89	Demokracie, být užitečný druhým, politická angažovanost, veřejně prospěšná činnost.

ZÁVĚR

Současná evropská teorie a praxe penitenciaristiky vychází z integrovaného sepětí tří principů a to: humanizace, účinnosti a bezpečnosti s důrazem na integraci.¹⁰⁵ Výkon trestu odnětí svobody naráží na ekonomickou náročnost. Prodlužování doby, po kterou jsou pachatelé drženi ve vězeňských zařízeních, vede k tomu, že se z věznic stávají částečně sociální ústavy. Kritériem efektivnosti jsou dvě role vězeňského systému.

Represe - jako poslední článek orgánů trestního řízení, vězeňství je represivní institucí. **Sociální péče** – vězeňství jako součást sociální péče, která převychovává a resocializuje odsouzené. Uplatnění těchto dvou kritérií s využitím do budoucnosti vidím na straně státu k většímu používání alternativních trestů. Na straně vězeňství v přístupu personálu s prosazováním základních hodnotových principů jako vzor pro chování odsouzených. Jejich aktivita, vytvoření podobných podmínek života v prostředí věznic životu na svobodě napomáhá k exteriorizaci těchto principů odsouzenými.¹⁰⁶ Vztah k hodnotám vyjadřují postoje, ty nejsou vrozené, člověk se jim učí během života. Jejich změna je obtížná ale možná. Mravní výchova patří k nejstarším složkám výchovy. Vytrvalostí její aplikace může docházet k potlačení nežádoucího a tím ke změnám v hodnotové orientaci odsouzeného a následně ke změně chování.

Sociální pedagogika má své těžiště výchovy v působení na celé skupiny. K jejím formám patří výchova člověka v jeho složitých životních situacích. Přívlastek sociální je chápán ve smyslu sociální pomoci, pochopení s těmi, kdo ze zdravotních, ekonomických, etnických nebo jiných příčin jsou „klienty“ vězení.

Z porovnání mého šetření a výsledků sociologických výzkumů hodnot obyvatel ČR se ztotožňuji se slovy JUDr. Zdeňka Karabce, CSc., (IKSP). „*Vězeňství nemůže být lepší, než je společnost.*“¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ HÁLA, J. *Bolest a naděje vězeňství*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-7387-013-3.

¹⁰⁶ BIEDERMANOVÁ E., PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. ISBN 978-80-7338-115-8.

¹⁰⁷ KARABEC, Z. *Příspěvky k vězeňství v ČR*. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/>. [online]. [cit. 2014-02-15].

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Zákony

Ústava ČR

555/1992 Sb., Zákon o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky

293/1993 Sb., Zákon o výkonu vazby

109/1994 Sb., Řád výkonu vazby

169/1999 Sb., Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody

Literatura

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-25414-4.

BARŠA, P., FULKA, J. *Michel Foucault*. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-020-6.

BIEDERMANOVÁ E., PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. ISBN 978-80-7338-115-8.

BLÁHA, A., I. *Ethika jako věda*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-023-3.

COYLE, A. *Řízení věznic v čase změn*. Příloha časopisu České vězeňství č. 1/2004. ISBN 80-239-3142-3.

ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. Most: SPI, 1997.

ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: PA ČR, 2012. ISBN 80-7251-104-1.

ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada Publishing a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2207-8.

DERIDA, J. *Síla zákona. Mystický základ autority*. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-049-1.

DOROTÍKOVÁ, S. a kol. *Naše dědictví k evropským myšlenkovým tradicím*. Praha: UK, 2000. ISBN 80-7290-015-3.

Evropské vězeňské systémy. Sborník referátů z mezinárodní konference v Kroměříži. Praha: GŘ VS ČR, 2004. ISBN 80-239-3645-X.

- Evropské vězeňské systémy: Minulost, přítomnost, budoucnost.* Sborník referátů z mezinárodní konference v Kroměříži. Praha: GŘ VS ČR, 2003. ISBN 80-239-0138-9.
- FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat.* Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9.
- FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách.* Praha: Rybka Publishers, 2002. ISBN 80-86182-68-1.
- HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení.* Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-013-3.
- HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství.* České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 80-86708-05-5.
- HANUŠ, B. *Primární základy penologie.* Praha: VŠ JAK, 2005. ISBN 80-86723-14-3.
- HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje.* Praha: Portál s.r.o., 1997. ISBN 80-7178-154-1.
- JASPERS, K. *Otázka viny.* Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1455-1.
- JŮZL, M. *Penologie a penitenciaristika II.* Brno: IMS, 2013. ISBN 978-80-87182-34-5.
- JŮZL, M. *Penologie a penitenciaristika.* Brno: IMS, 2012. ISBN 978-80-87182-24-6.
- KRATOCHVÍL, V., KUČHTA, J., MATEŠ, P., KALVODOVÁ, V., ZEZULOVÁ, J., JURÁKOVÁ, I. *Trestní právo hmotné.* Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-2985-4.
- KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie.* Karviná: SOŠ ochrany osob a majetku, 2011. (<http://www.sosoomzlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>)
- KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. *Základy kriminologie a trestní politiky.* Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4.
- KÝR, A. *Způsoby zacházení s vězni v ČSR v letech 1945-1953.* Opava: Slezské muzeum, 2002. ISBN 80-862-2432-5.
- MACHALOVÁ, T., RÁZKOVÁ, R. *Vybrané texty z dějin právní filozofie.* Brno: Masarykova univerzita, PF, 2000. ISBN 80-210-2401-1.
- MALÁ, D. *Vězeňství po česku II., aneb jak to Kula ve vězeňství koulí.* Praha: Duha Press, 2009. ISBN 978-80-87061-36-7.
- MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie.* Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-256-4.

MEZNÍK, J., KALIVODOVÁ, V. KUČTA, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

Monitoring vězeňství v ČR. Výsledná zpráva projektu Českého helsinského výboru, Nadace rozvoje občanské společnosti a Fordovy nadace. Český helsinský výbor: 2000. ISBN 80-86436-00-4.

MOTEJL, O. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství*. ISBN 978-80-7357-606-6.

PIEPER, J. *Tomáš Akvinský: Život a dílo*. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-224-1.

PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot. Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti ČR*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1751-2.

RÁDL, E. *Dějiny filozofie I*. Praha: Votobia, 1998. ISBN 80-7220-063-1.

ŘEZÁČ, F., J. *Vězeňství v posavadních způsobech svých*. Příloha časopisu České vězeňství č. 4-5. Praha: VS ČR, 1995. ISSN 1213-9297.

SLÁMA, M. *Příběhy spravedlnosti*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004. ISBN 80-86432-70-X.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I*. Liberec: Technická univerzita, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II*. Liberec: Technická univerzita, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6.

STÖRIG, H., J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: KNA, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0.

SVÁTEK, J. *Dějiny poprav a katů v Čechách*. Praha: Havran s.r.o., 2004. ISBN 80-86515-45-1.

ŠEDIVÝ, Z., F. *Domeček – Mučírna na Hradčanech*. Moba, 2004. ISBN 80-243-1338-3.

TONDL, L. *Hodnocení a hodnoty*. Praha: Filosofia, 1999. ISBN 80-7007-131-1.

UHLÍK, J. *František Josef Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. st.* Praha, 1997.

VESELÝ, L. X. *Doživotí*. Praha: XYZ s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7388-321-8.

Periodikum

BIEDERMANOVÁ, E. *Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné?* Trestněprávní revue 7-8/2013. Praha: C. H. Beck. ISSN 1213-5313.

České vězeňství. Čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.

Evropská vězeňská pravidla. Doporučení rady Evropy. Příloha časopisu *České vězeňství* č. 1/2006. Praha: VS ČR, 2006. ISSN 1213-9297.

MAREŠOVÁ, A. *Jak současná česká veřejnost vnímá problematiku vězeňství*. Kriminální věda 2/2013. Praha: MVČR. ISSN 1210-9150.

Internetové zdroje

www.vscr.cz

<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>. Všechna čísla časopisu *Historická penologie*

<https://sluzbyprevence.mpsv.cz/>

<http://buberfund.cz/dialogicke-spolecenstvi/prof-thdr-ing-jakub-s-trojan/machiavelli-a-jeho-svet>

<http://www.totalita.cz/vez/vez.php>

<http://www.severskelisty.cz/kaleido/kale0349.php>. http://helcom.cz/w/wp-content/uploads/2013/07/monitoring_vezestvi.pdf

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezestvi/2005/cv03-2005.pdf, *České vězeňství* č.3/2005.

http://helcom.cz/w/wp-content/uploads/2013/09/ZLP_2012.pdf, Český helsinský výbor. Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2012. Část III. Vězeňství.

<http://www.ok.cz/iksp/>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Cesare_Beccaria

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau